

СТЕНОГРАМА

засідання круглого столу у Комітеті з питань молоді і спорту на тему:
"Еміграція молоді та шляхи збереження людського капіталу в Україні"

21 січня 2025 року

Веде засідання заступник голови Комітету, голова підкомітету з питань
національно-патріотичного виховання МОКАН В.І.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Всім доброго дня! Дуже дякую, що знайшли можливість сьогодні взяти участь у засіданні круглого столу. Всім, хто прийшов фізично, хто вийшов на онлайн-зв'язок. Важлива і дуже актуальна тема.

Перед тим, як розпочнемо дискусії, презентації, я хочу для привітального слова дати можливість голові підкомітету з питань державної молодіжної політики Борзовій Ірині Наумівні. Вам слово, будь ласка. І далі продовжимо нашу роботу.

Будь ласка.

БОРЗОВА І.Н. Вітаю! Вітаю, шановні колеги! Щиро рада вас бачити усіх. Хочу подякувати Василю Івановичу за те, що ініціював проведення такого важливого круглого столу. Ви знаєте, сьогодні під час війни викликів насправді і проблем дуже багато. Сьогодні молоді люди, велика частина, яка навчається за кордоном, і нам потрібно розуміти і робити все можливе, щоб їх повернути до України.

Але за останніми соціальними дослідженнями, які проводилися у 2024 році, опитуванні, як молодь в Україні, так і молодь, яка навчається сьогодні за кордоном, основними стабілізаційними чинниками є в першу чергу: це завершення війни, мир, перемога, справедливий мир. Це також єдність політичних поглядів, вступ до Європейського Союзу, до НАТО, територіальна цілісність України. Зрозуміло, що це економічний фактор. І

при таких умовах більш ніж 50 відсотків молодих людей, які сьогодні навчаються і перебувають за кордоном, готові повернутися до України.

Насправді сьогодні також ще часто піднімаються питання щодо зниження мобілізаційного віку молодих людей. Ці питання піднімають окремі іноземні політики. І я як голова підкомітету з питань молодіжної політики хочу ще раз заявити свою позицію, що категорично проти зниження мобілізаційного віку. Про цю позицію також 10 грудня заявив Президент України Володимир Зеленський. Ми повинні робити все можливе для того, щоб зберегти нашу молодь, тому що молодь – це наше сьогодні та майбутнє.

Дякую. Я буду разом з вами. Сподіваюсь, що сьогодні дискусії допоможуть нам знайти надважкі, але все ж таки шляхи вирішення тої проблематики, яка сьогодні існує. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, Ірина Наумівна, за те, що долучилися. І я також дуже сподіваюсь, що сьогоднішнє наше обговорення призведе до якихось вироблення практичних результатів, кроків і бачення, як виправдати фактично цю нашу державну політику, яка буде стосуватися збереження людського капіталу. І абсолютно правильно сказали, що молодь – це є основа і наше майбутнє.

Тому від себе ще раз хочу з усіма привітатися. Сьогодні обговорюємо важливу проблематику еміграції молоді і шляхи збереження людського капіталу в Україні. Хочу сказати, що ця тема для України має надважливе стратегічне значення. І проблема відтоку молоді за кордон, в принципі, фіксувалася ще до повномасштабного вторгнення, але особливо сьогодні вона набуває статусу стратегічної загрози для України. І багато, дуже багато наших представників молодого покоління вимушено або виїхали за територію України, або знайшли можливості для навчання, працевлаштування. І треба також говорити про ту правду, що країни Європи в конкуренції за людський капітал, за працездатне і розумне населення, і

особливо молоде покоління України також фактично запроваджують дуже багато різних програм, різних мотиваційних кроків роблять для того, щоб ця молодь залишилася жити і працювати саме в них. І це для нас є також серйозним викликом, як зараз під час повномасштабної агресії в умовах воєнного стану, так і в умовах повоєнної відбудови України.

Також частково хочу звернути увагу на ту проблему, про яку сказала і Ірина Наумівна, це зараз розмови про зниження, потенційне зниження мобілізаційного віку. Аналогічну позицію займаю, що зараз знижувати мобілізаційний вік, особливо до 18 років, не є доцільно. І це дуже може мати негативні наслідки для демографії, для, в принципі, цієї вікової категорії в Україні. Але також варто говорити і про те, що в нас є певні проблеми і виклики, з якими ми маємо боротися, в тому числі і законодавчими методами, які стосуються і мобілізації. Тому що опитування, розмови з молодим поколінням, які знаходяться тут, які знаходяться за кордоном, також показують, що одним з чинників і причин, до речі, виїзду за кордон є неефективна і подеколи несправедлива мобілізація. І це також... я знаю, що розробляються певні законодавчі ініціативи на рівні Комітету з питань нацбезпеки, правоохоронного комітету... на цю тему. І маємо робити і переводити процеси мобілізації в конструктивне русло, а не так, як, на жаль, дуже часто відбувається зараз.

Також хочу звернути увагу на таку проблему, яка залишається невирішеною, це питання постановки на військовий облік молоді віком від 18 років, які знаходяться за кордоном і не встигли стати вчасно на військовий облік. Вони зараз не можуть це зробити без повернення до України. І відповідно також це стосується всього пакету надання консульських послуг. І моє особисте переконання, ми також цю проблему обговорювали, що держава зобов'язана всім громадянам України, незалежно від того, чи вони знаходяться тут, чи за кордоном, надавати весь пакет послуг і гарантувати всім громадянам України забезпечення їхніх прав і можливостей.

Також хочу наголосити на тому, що ще одна проблема, вже в освітній сфері стосується... Зрозуміло, цьому є певні пояснення, але стосується вступу до закладів вищої освіти, до аспірантури. Міністерство освіти і науки, зрозуміло, що проводило таку політику, щоб багато хто не використовував здобуття отримання освіти як засіб ухилення від мобілізації. Але також маємо розуміти, що європейські країни з радістю надають українській молоді можливості для навчання, переважно... Дуже часто можна побачити, як це навчання може надаватися на безкоштовній основі, за бюджетний рахунок інших країн. І після того вони різноманітними грантами, мотиваціями намагаються залишити таку перспективну молодь у себе вдома на їхній території.

У той час ми констатуємо, і це також показує соціологія, я дуже сподіваюся, що сьогоднішня презентація багато дасть відповідей і підтверджень тому, що у нас українська молодь є досить волелюбною, патріотичною, поважає цінності, має гідність. І в цьому аспекті ми повинні не просто проводити і робити якісь кроки для того, щоб її підтримувати, мотивувати залишатися і жити в Україні, створювати сім'ї, працювати, розвиватися, а це має бути системна і така мультидисциплінарна комплексна державна політика, яка буде спрямована на підтримку і розвиток української молоді.

Хочу також, користуючись нагодою, звернутися до Кабміну в плані впливу молоді на суспільні процеси в Україні і звернути увагу на те, що законодавство про молодіжну політику передбачає створення Національної ради з питань молоді, і це ще не зроблено. Ми будемо обговорювати цю проблему на найближчому засіданні нашого комітету. Такий інструмент донесення думки молодого покоління має бути також і при виконавчій гілці влади, це наше переконання. Вважаємо, що таку Національну раду з питань молоді потрібно створювати.

Також актуалізуємо проблему вдосконалення і внесення змін до законодавства, до Закону України "Про основні засади молодіжної політики".

Розумію, що виникає багато нових викликів, виникають якісь певні речі, які на практиці показали, що вони працюють не зовсім ефективно. Також ці дискусії відбуваються. Є вже певні законодавчі ініціативи в цьому напрямку. Комітет буде приділяти цьому велику увагу і роль для того, щоб зробити наше молодіжне законодавство максимально ефективним, максимально таким, яке б надавало інструменти і підтримку українській молоді.

Сьогодні на засіданні круглого столу буде презентоване соціологічне дослідження: "Інтереси та громадська діяльність молоді в Україні", проведене Національним українським молодіжним об'єднанням і Харківським інститутом соціальних досліджень. Ми надамо можливість його презентувати. У нас робота передбачає виступи і дискусію. Тому я думаю, що ми передбачимо можливість також по завершенню презентації задати запитання до доповідачів для того, щоб, можливо, щось уточнити, щось обговорити. Я думаю, що це буде такий формат корисний. І сподіваюся, що ми по результатах сьогоднішнього заходу, не просто зберемося, поговоримо і розбіжимося кожен по своїх напрямках, а напрацюємо, по-перше, рекомендації круглого столу, і буду закликати вас всіх долучитися до того, щоб зробити їх максимально такими концентрованими і практичними, але і також буду дуже радий почути у виступах пропозиції, коментарі, алгоритми того, як ми маємо підтримувати і зберегти молодь в Україні, а також повертати з закордону зараз чи після завершення активної фази бойових дій. Тобто погоджуюсь з тим, що також сказала Ірина Наумівна, безпековий чинник, він зараз, можна вважати, основний, але є і дуже багато інших проблем, які турбують сучасне молоде покоління в Україні. Це і житлові, і економічні проблеми, питання цінностей і взагалі системної державної політики у цьому напрямку.

Є у нас представники міністерств, є у нас представники громадськості. Ми поступимо таким чином. Ми зараз надамо можливість презентувати соціологічні дослідження. Ця презентація у нас приблизно займе близько 30 хвилин. Далше ми приділимо час питанням і обговоренням цього

соціологічного дослідження і в подальшому надамо можливість народним депутатам і представникам міністерств профільних виступити з короткими доповідями.

Хто онлайн, прохання сигналізувати підняттям руки. У нас є модератор, який буде на це реагувати, говорити про бажання виступити. Дамо можливість сьогодні висловитися усім бажаним. Тобто ми по часу хоча і обмежені, звичайно, тривалістю заходу, але дуже актуальна тема, і сподіваюся, будуть предметні доповіді.

Тому слово для співповіді надається виконавчій директорці громадської спілки "Національне українське молодіжне об'єднання" Подобєд-Франківській Олені Богданівні і операційній директорці громадської спілки НУМО – Дякович Вероніці Михайлівні. Буде два доповідачі, ви вже самі визначтеся, у якій послідовності.

Будь ласка, вам слово.

ДЯКОВИЧ В.М. Вітаю. Як було вже зазначено, мене звати Вероніка Дякович. Я є операційною директоркою Національного українського молодіжного об'єднання. І сьогодні хочемо запрезентувати вам результати соціологічного дослідження, яке було, власне, проведено на замовлення НУМО, здійснювалось проведення цього соціологічного дослідження Харківським інститутом соціальних досліджень. Воно організовувалося і, власне, саме дослідження було, чекаю поки включать презентацію, було проведено восени цього року, це приблизно друга половина вересня, початок жовтня. І якщо говорити про вибірку цього дослідження, то воно проводилось в шести областях України.

Попрошу наступний слайд. Можемо побачити географію цього дослідження, власне, це була Київська область (без міста Києва), Тернопільська, Рівненська, Одеська, Харківська та Сумська області. Таким чином ми маємо гарний регіональний розподіл: схід, захід, північ, південь.

Маємо охоплення в 763 респонденти. Варто зазначити, що вік опитуваних – це молодь віком 18-26 років.

Далі. І одразу розпочнемо з міграційних настроїв. Я хочу зазначити, що ми розглядали міграційні настрої в двох розрізах. Перший – це зміна місця проживання в межах України, тобто зміна громади. І другий – це виїзд за кордон. Власне, результати нашого соціологічного дослідження показали, що 26, 28 в різних... Чому говорю дві цифри, тому що ми маємо 28 – це зміна в межах України і 26 відсотків молоді планують змінювати місце проживання. Якщо ці 26 відсотків розкласти детальніше, то маємо сім відсотків людей, які готові змінити місце проживання прямо зараз, і відповідно решту частину відсотків – це 19, ті, які готові змінити місце проживання в найближчому майбутньому, тобто немає ще чітких планів, але задумуються про це.

Варто зазначити, що ми маємо таку різницю в цих міграційних настроях в різних областях. І що цікаво, що найбільші міграційні настрої замірювались в Тернопільській та Одеській областях. Натомість Харківська і Сумська області, які на момент дослідження були уже прифронтовими, вони показують менший відсоток міграційних настроїв серед молоді. І маємо цей показник в розрізі областей. І ще, що важливо тут зазначити, що найчастіше про переїзд зазначають юнаки віком 21-26 років, які не мають вищої освіти і зазначають свій добробут як низький. Тобто наше дослідження, воно показує, що найбільші міграційні настрої притаманні молоді саме з низьким економічним статусом, без вищої освіти, і ця зміна місця проживання чи в межах України, чи за кордон, вона в першу чергу пов'язана з цими соціально-економічними факторами.

Рухаємося далі. Так, це, власне, про ті відсотки, які я вже зазначала, що у більшості немає планів бажання змінювати місце проживання або емігрувати за кордон, натомість маємо цих 28 і 7, 28 відсотків – це загально і з них 7 – це ті, що планують переїжджати прямо зараз.

Далі. Виклики, які також ми заміряли в цьому соціологічному дослідженні. Це те, що дуже змінилася структура дозвіллевої активності

молоді. Ми бачимо, що небезпека і повітряні тривоги, вони заставляють молодь більше слідкувати за новинами. І також маємо тут регіональний розподіл. Молодь Харківщини та Сумщини слідкують переважно за місцевими новинами, за новинами про ракетні небезпеки і все, що пов'язано з політичною складовою. Натомість молодь Рівненщини також слідкує за місцевими новинами, але крім того, слідкує за волонтерською, за чатами, де пишуть про волонтерську діяльність, і також за розважальними каналами. Тобто навіть таким, здавалося би, незначним мірянням телеграм-каналів можна побачити все ж різність між молоддю, яка проживає в різних областях.

Знову ж таки виклики, які пов'язані з війною, це зміна дозвілєвої активності, і молодь менше обирає види активності, які пов'язані з пересуванням або якимись подорожами, походами в кіно і так далі, натомість частіше воліє залишатися вдома. І якщо ми перейдемо до наступного слайду, то зможемо побачити це у відсотках.

Ми запитували, чим займається молодь у вільний від навчання і роботи час. І є чотири відповіді, які були найбільш популярними. Це слухають музику, спілкуються з друзями, проводять час в соціальних мережах та читають новини в телеграм-каналах, те, про що я вище зазначала, речі, які пов'язані з подорожами, активностями, там кіно, кафе і так далі, вони набрали набагато менший відсоток.

Далі. Окрім всього великого переліку можливостей, як молодь проводить своє дозвілля, ми побачили, що до основних занять входить лише дві суспільно значимі активності. Це волонтерство, яке, власне, набрало 24 відсотки, і ми також провели паралелі, що десь приблизно такий самий відсоток молоді залучений до волонтерства пересічно в країнах Європейського Союзу. Натомість друга суспільно значима активність, як участь у діяльності громадських організацій, в Україні ми маємо лише 13 відсотків. Далі ми розшифруємо трохи саме про цю участь громадських

організацій. Проте можемо сказати, що це втричі менше як пересічно (*нерозбірливо*), тобто цей показник в Україні значно нижчий.

Далі. Проте де ж молодь, окрім дому, проводить своє дозвілля? Наші дослідження показали, що молоді бракує таких місць для проведення дозвілля, як змістовного, так і просто дозвілля. І, власне, найчастіші місця, де збирається молодь, які були названі, це лавочки в дворах, дитячі майданчики, стадіони або біля магазину, коло річки. Також у нас були громади, де зазначали, що молодь збирається на цвинтарі. Чому? Бо там є лавочки і там можна посидіти. І це в громаді єдине місце, де молодь може так проводити свій час, що також дуже так отрезвляюче. І в менших громадах, малих громадах, власне, інколи молодь зазначала, що вони збираються біля будинку культури чи клубу або в кращому випадку безпосередньо в самому приміщенні цього місцевого будинку культури або клубу. Натомість бачимо, що все ж місць бракує, і це переважно якісь хаотичні речі, де просто є, скажемо, зручне місце і можливість зустрітись, провести якимось час.

Далі. Знову ж таки про це неорганізоване дозвілля, і воно також є неупорядкованим, і наше дослідження показує, що цьому є дві причини основних. Це низька обізнаність молоді про різні можливості і про різні громадські організації, про ініціативи, які діють в громаді, або ж що ця інфраструктура молодіжної роботи є в такому зародковому стані, що означає, що іншій частині молоді вона не є зрозумілою, про що це, вона ще не є викристалізована і вона не до кінця доступна, для неї також, власне, в основному, що не є зрозумілі, а що це таке і як я можу, власне, з цим взаємодіяти.

Далі. І, власне, про діяльність тих чи інших молодіжних організацій, ми запитували, чи знають, чи долучаються. І, власне, якщо говорити про знання, то ми маємо 23 відсотки молоді, які щось чули про громадські організації, і лише 11 можуть назвати якісь конкретні громадські організації. Ми питали про громадські організації різного рівня – локального, національного, міжнародного, це як би збірний відсоток всіх цих різнорівневих організацій. І

що цікаво, тут є гарний розподіл, гарно прослідковується розподіл молоді з різних регіонів, власне. Найбільш обізнана молодь Київщини, та, яка могла назвати якісь конкретні громадські організації, і найменше на Одещині. І маємо 77 відсотків молоді, які взагалі не знають про молодіжні організації, про ініціативи, які діють безпосередньо у них в громадах.

ПОДОБЄД-ФРАНКІВСЬКА О.Б. Далі я продовжу. Власне, у вас може виникнути запитання, чому ми питаємо про громадські організації або про місця, де молодь збирається. Тому що нам цікаво було зрозуміти, чи є оцей момент мотивації, про яку ви казали, залишатися тут. І що може турбувати молодих людей, це забезпечення роботою і, власне, забезпечення дозвілля – дві великих складові, які можуть бути цією мотивацією і в яких Україна суттєво програє Європі, власне кажучи, через те, що їх немає. Тому ми питаємо цих молодих людей якраз про те, які в них є можливості і доступи в цій частині опитування, власне, як провайдери цих послуг дозвіллевих, або місцева громада, або ж громадські організації, які би могли надати цю можливість брати участь в якомусь активному дозвіллі.

І що ми бачимо? Бачимо, що насправді 67 відсотків опитаних, вони брали участь у громадській діяльності. Це переважно волонтерство або благодійні заходи, або спортивні активності. І це логічно, тому що таких активностей є більше на ринку ніж будь-чого іншого, бо це простіше організувати і воно, скажімо так, є в полі зору, і до цього легко долучитися. Тобто поріг входу достатньо зрозумілий: піти, не знаю, там допомогти плести маскувальні сітки. Дуже зрозуміла річ, до неї легко долучитися.

Якщо ми говоримо, на наступному слайді, про осередки молодіжної роботи, тобто про ті ж самі клуби, гуртки, центри, якісь простори, якість учнівське або студентське самоврядування, то також відсоток високий знає про це. І 53 відсотки знають, і найбільше знають, власне, про молодіжні гуртки і клуби. Але на наступному слайді те, що ми побачимо, що серед тих, хто знає про ці осередки, насправді 62 відсотки не планують їх відвідувати

попри знання. І це означає, що є певні причини для такої оцінки. Ми запитали, що чому, власне, не планують відвідувати. І на слайді ми бачимо, що насправді, майже 60 відсотків людей не мають каналу інформування, не мають можливості бути проінформованими про ці активності в той спосіб, який би був для них зрозумілий, не дуже складними завуальованими або дуже забюрократизованими фразами. Дуже часто, це майже третина всіх опитуваних зазначили, що нецікаво те, що пропонують, не ті теми, не те, що дійсно викликає інтерес молодих людей. І маємо ще три останні позиції. Платні бувають послуги, це близько... це 16 відсотків, поруч з тим стоїть застаріле обладнання або десять... дев'ять відсотків – це незручний графік роботи. Це причини, чому люди, навіть знаючи про те, що відбувається, не долучаються до цього.

Ну, і, власне кажучи, що робити? Відповідь дуже проста. Напевно, нам треба збільшити пропозицію і зробити її більш різноманітною і цікавою для молодих людей. Коли ми запитували: що є цікавим, то, звісно, фігурує заняття різними видами спорту. І що важливо, майже половина, навіть трохи більше ніж половина, зазначили, що їм цікаво знати про можливості чогось навчитися і, зокрема, навчитися якимсь новим професіям або навичкам, які допомагають знайти роботу, знайти, опанувати якусь нову професію.

І наступний слайд. Власне кажучи, більшість молодих людей, це 52 відсотки, ви це можете побачити, власне, в цих роздрукованих варіантах повного дослідження, яке у вас є, вони говорять про те, що вони вже працюють і працюють вони раніше навіть, ніж починаючи з 20 років. Я скажу шокуючу цифру, в нашому дослідженні видно, що запит на ці навички, які допомагають знати роботу або просто підробіток, вже з 12 років. І це дуже сильно корелюється з тим, що видно також в цьому дослідженні про збідніння молодих людей. Тобто в нас дуже сильно підвищилася цифра тих, хто живе за межею бідності, тих, хто не може собі дозволити елементарно продукти харчування і одяг купити.

І якщо говорити далі, то насправді величезний запит є на вивчення іноземної мови, це майже 60 відсотків в опитуваннях про це говорять. І тут, звісно, для мене поки що це питання не розкрито і ми не задавали його в дослідженні. Про що це, це про виїзд за кордон чи це про свою конкурентну спроможність на ринку України? Я не знаю, але я думаю, що може бути і те, і друге в цій цифри.

Причому ми робили соціологічне дослідження ще рік тому, і там також ця цифра була надзвичайно високою, і про навички для роботи, і, зокрема, про іноземну мову. І що цікаво, молодь вважає більш дієвим варіантом отримання нових знань і навичок, не формальну освіту, і цінність дипломів українських від навчальних закладів досить низька. Вони шукають можливості здобути ці нові навички, навіть так звані *hard skills*, тобто бухгалтерський облік, та сама англійська мова, дуже прикладне, вони шукають можливості в неформальній освіті. І ми знову повертаємося до питання впізнаваності молодіжних організацій, які є в принципі провайдерами саме неформальної освіти і які мали би, і могли би відповісти на цей запит неформальної освіти.

Ми також запитували про те, чи місцева влада як провайдер також можливих варіантів проведення дозвілля є видимою. І, власне кажучи, нам сказали, що так, проте прикладає недостатньо зусиль. В опитуванні ви побачите цифри про те, що би мала робити місцева влада. І там зазвичай такий набір, я називаю це стандартний пакет, все те, що колись знали, чули і в школі нам розказували. Тобто нічого нового від влади поки що не очікують.

І далі. Ми виділили кілька основних проблем на рівні громад, які зазначають самі молоді люди. Їх тут є п'ять. Ми опитували в громадах різних молодих людей, і все рівно всі називають, що відтік молоді до більших міст є топ номер один причиною і проблемою помирання громад. Коли від громади всі їдуть і ніхто не залишається, очевидно, що ця громада починає повільно вмирати. І, як бачите, багато хто планує і далі собі їхати з цих громад.

Далі. Лише 8 відсотків молоді користуються доступними можливостями – це на наступному слайді в нас є ця цифра і, як це не дивно, найгірша, скажімо, ситуація з тим, чи хочуть молоді люди взагалі до чогось долучатися, в Тернопільській області, хоча, здавалось би, в нашому дослідженні є і прифронтові, які би мали бути, можливо, на першому місці.

На наступному слайді про молодіжні центри. Насправді попри все, попри те, що хтось про них знає, в більшості громад відсутні молодіжні центри або молодіжні простори і ми повертаємося до тієї цифри, яку говорила Вероніка, про те, що лавочки – це є основне місце збору, тому що альтернативи фактично немає. Бачите, що менше 2 відсотків вказують, що є в них якийсь молодіжний центр чи простір.

І на наступному слайді ми також запитували про молодіжні ради, які би мали бути основними адвокатами інтересів молоді. І більшість зазначає, що, власне, цього недостатньо, цих зусиль, або молодіжні ради діють не в повну силу.

На цьому ми, напевно що, будемо завершувати і підсумовувати, але що я хотіла ще показати вам, що не представлено на цьому слайді, в нас є про плани і виклики останні такі, на 51 сторінці ось тут. Як бачите, що хоче... значить, заняття, які сьогодні виходить робити найкраще. Молодим людям найкраще виходить працювати і це те, про що ми всі маємо, напевно, подумати, що це означає.

І водночас тут ще є про улюблені в мирний час заняття, якими важко займатися сьогодні. І на наступній хварці ми бачимо – подорожувати. І це ще одна важлива річ, на яку я хотіла звернути увагу. Крім заняття спортом, яке є дуже затребуваним, все, що стосується будь-чого, пов'язаного з подорожами, чи це подорожі по Україні, чи це подорожі за кордон, це екскурсії, навіть фестивалі, концерти, яких зараз немає, є дуже затребуваними. Тобто молоді люди насправді обмежені достатньо сильно в такій певній навіть цій онлайн-бульбашці, тому що це одна з причин того, що багато територій є заміновані і

навіть прості прогулянки в парку стали неможливими і чимось, про що молоді люди мріють.

Висновок, який би я зробила з нашого дослідження, це те, що насправді у нас достатньо низька конкуренція за молодих людей як на рівні громади, так і на рівні національному. І для того, щоб цю якість послуг підняти, нам потрібно збільшити кількість провайдерів цих послуг, які можуть це надавати, збільшити кількість провайдерів неформальної освіти, які можуть відповідати цим запитам про навички, зокрема навіть навички формальної... які би мала надавати формальна освіта, і також забезпечити можливість молоді проводити дозвілля. І тут не потрібно якихось суперскладних схем, але потрібно урізноманітнити тематики, які є вже на цей момент, і, звісно, працювати з інфраструктурою, тому що інфраструктури критично бракує, її недостатньо попри декларовані цифри з молодіжними центрами і просторами. І багато донорів підтримують створення молодіжних центрів і просторів. Але паралельно з тим потрібно розвивати і давати можливість розвиватись громадським організаціям. Чому? Тому що тільки там, де є ініціатива і де є громадські ініціативи, молодіжні простори насправді стають діючими і вони можуть зацікавити молодь. А там, де вони створюються тому що так треба, вони зазвичай згасають або скочуються до тематик, які не є цікавими молоді. Тому це дуже взаємопов'язані процеси і, власне кажучи, було би ідеально якби ми могли запропонувати молоді подорожувати бодай в межах нашої країни.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Вероніка. Дякую, Олена, за презентацію.

У нас зекономлений ще час. У мене є питання, переконаний, що і в інших будуть питання, уточнення. Але перед тим я знаю, що є обмеження по часу, у нас є учасниця Юлія Паска, якщо вона онлайн, надати хочу їй слово і навіть не стільки, можливо, для запитань, скільки для того, щоб вона коротко розповіла про такий цікавий проєкт, який є поки що пілотний, і називається:

Create Ukraine. Якраз програма, яка у взаємодії з міжнародними партнерами стосується повернення молодих спеціалістів в Україну і залучення їх саме до потенціалу відновлення нашої держави.

Коротко про... два слова, якщо можна, про цей проєкт, як він працює. Я так розумію, що ви навчалися в Падуанському університеті в Італії, про свій досвід і в контексті повернення до України. Є Юлія на зв'язку? Мені просто казали, що 13:40.

Добре. Тоді прохання до модератора відслідкувати, надамо слово, просто цікаво послухати про цей проєкт, який саме і спрямований на повернення української молоді на Батьківщину.

Я поки що у контексті обговорення хотів би зазначити таке. Чи правильно я розумію, що відповідно до соціології, і цих даних, які у вас є, ви сказали, що 26 відсотків молодих громадян планують в майбутньому залишити межі України і 7 відсотків... 7, так ви казали, готові зробити це прямо вже. Чи правильно я розумію, що всі інші готові тут жити, працювати, розвивати нашу державу? Чи були там ще у опитуваннях інші опції? Будь ласка, більш детальніше це прокоментувати.

І другий такий аспект. Названо багато причин як виїзду і за кордон, вимушеного переважно виїзду за кордон української молоді, так і те, що може їх тут залишити, окрім безпекових, соціально-економічних факторів, освіти, я з цим всім погоджуюся. Я би ще додав питання і проблему наявності житла у молоді, тому що, ви правильно сказали, що переважно готові виїжджати за межі країни молоді люди, які або без освіти, або не мають якогось майна в Україні, тобто з низьким матеріальним становищем, або це взагалі у поєднанні між собою. І із-за таких людей конкуренція, тому що насправді держава вкладає в їхню середню освіту час, ресурси, готова надавати їм можливості здобуття вищої освіти, але, на жаль, наприклад, такі програми, як молодіжне пільгове кредитування житла, вони на даному етапі працюють тільки за рахунок зусиль регіональних громад. Тому що у нас є навіть в комітеті своєрідний квест, коли ми кожного року подаємо правки до

проекту бюджету на наступний рік, просимо передбачити хоча б якийсь частковий ресурс фінансовий на відновлення цієї проблеми, і ці правки постійно відхиляються. І вже понад 10 років з боку держави у цьому контексті не відбувається адекватного молодіжного кредитування житла. Це також одна з дуже важливих проблематик.

Ну, і поінформованість молоді, відсутність інфраструктури, уточнення. Тобто перше: по відсотках готовності перебувати в Україні. І ми маємо розуміти, що соціологія показує тенденцію, але це все дуже динамічні, змінювані цифри. Тобто зміниться безпекова ситуація в державі – може це вплинути кардинально і на відсотки відповідно соціологічних досліджень. Але чи правильно я розумію, що, попри ці всі фактори, які називала молодь, питання їхнього дозвілля також залишається для них актуальне? Тобто, ну, в моєму розумінні, якщо людина поставлена на межу виживання і забезпечення базових якихось потреб: житло, їжа, робота, освіта, - то питання дозвілля не виходить на перші ролі. А, з іншого боку, я так розумію, що, виходячи з результатів ваших соціологічних досліджень, молодь зазначає, що це для них також актуальний напрям державної політики.

Будь ласка, прокоментуйте ці два аспекти.

ДЯКОВИЧ В.М. Я розкажу про відсотки імміграційні. Отже, це сторінка 55-56. Як я зазначала, ми розглядали два аспекти: зміна місця проживання в межах України і зміна місця проживання, коли ми говоримо про плани виїхати за кордон.

Було питання, які були обсяги. У нас було чотири варіанти відповіді: про те, що є такі плани якнайшвидше; є, але колись в майбутньому; важко відповісти; і немає. І якщо ми розкладемо ці відсотки, коли говоримо про закордон, ми маємо 26 відсотків... Ми говоримо, що це кожен четвертий, який готовий виїхати. 26 ми розкладаємо на 6 – які є якнайшвидше, або 7 – це в межах України зміна місця проживання, 20 – це є колись в майбутньому і 18 – це важко відповісти. Відповідно 56 – немає таких планів взагалі.

Що ми можемо сказати про ці верхні цифри? Тобто у нас є 6 відсотків – ті, хто готові якнайшвидше, є ті, хто планують, і є ще 18 відсотків, які поки не визначились. Потенційно, ці 18 відсотків, це може бути той відсоток, який перекочує в "так, є такі плани". Тобто це ще така, умовно, сіра зона. Це ті, хто ще не мають ніякого рішення, але ми не можемо гарантувати, що вони ні як в одну, ні як в іншому сторону не похитнуться. Це власне ті відсотки, за які можна гарно боротися, мені здається. Ну, і власне, ті, що не мають чітких планів, це теж вони.

Про дозвілля.

ПОДОБЄД-ФРАНКІВСЬКА О.Б Про, власне, якщо незабезпечені базові умови для життя, чи цікавить дозвілля, чи може це бути фактором. Справа в тому, що це речі, власне, дозвілля, робота і забезпечення базових умов для життя дуже пов'язані. Я поясню на прикладі малої громади. Наприклад, у нас якась деокупована громада, яка деокупувалась і каже, приїжджайте всі до нас, якнайперше молоді люди, молоді сім'ї, і будете у нас розвивати громаду.

Що мене буде цікавити як молоду людину або як молоду сім'ю? Чи є садочок, в який буде ходити дитина. Якщо у мене підлітки в сім'ї, то мене буде цікавити, а де вони будуть валандатись по тій прифронтовій громаді... ой, чи деокупованій громаді після того, як вийдуть зі школи. Чи буде у них можливість зайти кудись і бути більш-менш під наглядом. Так само дуже часто в європейській практиці осередки дозвілля, такі як молодіжні центри, молодіжні простори чи це може бути громадсько-культурний центр, вони є осередками, де якраз молоді люди можуть знайти інформацію про роботу, навчання отим навичкам і так далі. Тобто воно, це дозвілля, зав'язане також із здобуттям оцієї бази для забезпечення нормального життя.

Тому, власне кажучи, в дослідженні видно, що зберігається запит на це і запит знову ж таки не до формальних організацій, а до неформальних. Тому ці речі одного штибу фактично, і дозвілля, і робота, вони йдуть поруч.

ДЯКОВИЧ В.М. І я ще додам до цього. Що ще важливо? Оце дозвілля поза межами дому – це теж історія про певну соціалізацію, так. І коли ми бачимо зараз в цьому дослідженні, що найбільше молодь слухає музику, проводить час в соціальних мережах і читають новини – це означає, що потенційно це брак можливості для цієї соціалізації, плюс ми маємо дуже високий показник про те, що молодь сумує за офлайн-навчанням, це стосується особливо молоді Сумської і Харківської областей, це теж те, про що говорила Оленка, що немає цих просторів, це дозвілліве ніби, але це також і інструмент соціалізації, і можливість перебувати в контакті з іншими молодими людьми, тому що ми маємо іншу таку тенденцію, вона невирішена в цьому дослідженні, але в іншому нашому дослідженні про те, що молодь стає дуже самотньою і це виклик, який насправді дуже великий і дуже загрозливий в майбутньому.

ПОДОБЕД-ФРАНКІВСЬКА О.Б Я, до речі, додам, що ми, коли спілкуємося з нашими європейськими колегами, вони теж зазначають, що в них після COVID залишилися настільки самотні діти, що вони, увага, в молодіжних центрах створюють спеціальні гуртки для дружби цих дітей, тому що діти протягом двох років COVID втратили навички соціалізації. Зараз стають підлітками, а в них немає жодної людини, з якою вони близько контактують. Це тільки після двох років COVID, а ми маємо два роки COVID і три роки повномасштабної війни.

Юрко щось хотів про житло додати.

_____. Я ще по перших двох тезах. По імміграційних настроях взагалі треба розуміти, що це, можливо, зараз одні з найменших цифр за останні років 10-15. Бо я пам'ятаю ще 12-й рік і далі, то динаміка імміграційних настроїв завжди була високою, вона була 46, до 50 відсотків. Зараз вона зменшилася, це не через те, що всі стали патріотами, я думаю, що

через те, що багато тих, які хотіли виїхати, вони виїхали і відсоток зменшився. Але якщо не буде вжито заходів, то цей відсоток, очевидно, знов виросте і до якої цифри він виросте, ми як би не знаємо. І приклад Тернопільщини в цьому плані дуже показовий, бо молодь не має можливості соціалізуватися, риба шукає там, де їй добре, молода людина от своє. Вони пойдуть там, де їх чекають, там, де є дозвілля.

Те, що стосується житла. По-перше, треба зрозуміти, що це категорія до 26 років. Тобто це молодь до 26 років, для них це питання не стоїть ще так гостро, через те вони не ставили це питання таким чином. Взагалі політика житла для молоді, вона... я колись вивчав там європейський досвід, тільки в дуже небідній Швеції там є якась... інструмент, який сприяє цьому ділу. В більшості країн ЄС, абсолютна більшість, за винятком таких багатих країн, як, здається, Греція, як Кіпр, там Сербія, Росія і Білорусь, яку ми туди не відносимо, але Росія збільшує вік, вік закінчується 24, 26, 27, ну, 27 максимум, 29 років. Тобто в Європі вони максимально прицілюються до віку молоді для того, щоб працювати з тим, щоб молодь могла успішно виходити на ринок праці і не займається питаннями житла, бо питання житла вже вирішує ринок і так далі, і проблематики такої не стоїть.

Теж додаю, що те, що тут молодь у нас найбільше з того, що цікавиться, це там волонтерство, там було 30 відсотків. То волонтерство взагалі у Європі сприймається як вторинна зайнятість, тобто це спосіб вийти на ринок праці через волонтерство. І те, що ми бачимо відсоток волонтерства, це можете його теж врахувати там до часткової трудової зайнятості і до часткової соціалізації, яка відбувається.

По житлу, якщо коротко, питання не настільки актуальне і, друге, воно не вирішить питання, бо за останні 30 років надано тільки там 30 тисяч кредитів, державний фонд коментує, що потрібно не менше 100 тисяч квартир. І в цій динаміці, і при наявних ресурсах це питання теоретично не вирішується, це треба дуже великі інвестиції.

І ключове, що це та категорія молоді, яка зараз не має ще такої гострої потреби з житлом, треба зменшувати вік молоді, окремо створювати не якісь там пільгові кредитування, а просто запускати економіку, щоби ця система працювала, тобто воно більш раціонально буде.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Дивіться, друзі, маємо розуміти, що всі цифри, які сьогодні озвучуються, вони і з тою кількістю респондентів, і вибіркою, яка є, вони показують тенденції, їх не треба сприймати за абсолютні цифри.

Плюс ми маємо також розуміти, що плинність подій відбиватиметься на цих показниках. Але хочу звернути також увагу, що ми сьогоднішнім заходом ставимо собі за мету обговорити існуючі проблеми, а також запропонувати, що би ми могли робити у напрямку збереження людського капіталу, зокрема серед молодого покоління. Щоб у нас будь-яка молода людина як представників органів влади, громадськості на питання, що держава чи ви конкретно робите для того, щоб зберегти молодь саме в Україні, ми мали чіткі, умовно кажучи, 5-7 пунктів конкретних дій.

Тому що дуже часто стикаюся з ситуацією, коли є усвідомлення і розуміння причин, чому це відбувається, але якихось, умовно кажучи, способів, як їх вирішувати, тут виникають певні проблеми. До речі, дуже сподіваюсь сьогодні також, що у виступах представників міністерств, зокрема, я знаю, що є представник Міністерства єдності новоствореного, послухати також в цьому контексті певні пропозиції.

І також я знаю, що Юлія на зв'язку зараз. Я презентував вже частково і сказав про проєкт цей пілотний Create Ukraine, у мене прохання коротко про нього розповісти, і в чому його суть, і які у нього взагалі перспективи, як ви залучаєте і повертаєте молодь в Україну, і фактично залучаєте їх до професійної діяльності.

Будь ласка.

ПАСКА Ю.В. Добрий день. Дякую за запрошення. Перш за все Create Ukraine – це проєкт, ініційований Європейським Союзом та Міністерством закордонних справ Литви, він співфінансується також Програмою EU4Youth і реалізується в Україні фундацією Київської школи економіки. В рамках цього проєкту 10 професіоналів повернулися із-за кордону для того, щоб працювати в Міністерстві економіки над різними проєктами в командах заступниці міністерки економіки. У нас є учасники віком від 22 до 35 років з різним закордонним досвідом, тобто це люди, які мають професійний досвід за кордоном, які працювали понад п'ять-десять років в таких країнах, як Сінгапур, Тайвань, Китай, Штати, Австралія, Великобританія, Італія та інших і повернулись для того, щоб розбудовувати державний сектор. В межах Міністерства економіки працюємо над такими напрямками, як європейська інтеграція, залучення інвестицій, "зелений" перехід, а також організація URC, яка відбудеться цього року в Римі.

Варто зазначити також, що цей проєкт, він є пілотним, але він збирається розширюватися в наступні роки і залучати більше молоді для повернення із-за кордону. Прикладом для нашого проєкту в Україні є проєкт в Литві, який уже існує понад 12 років. Тобто коли Литва долучилася до Європейського Союзу під час останнього розширення у 2004 році, вони усвідомили велику потребу в професійних кадрах і помітили проблему з цим brain drain або, скоріше, навіть brain waste, який стався в інших закордонних країнах. Тому вони організували цей проєкт і вже 12 років мають успішний досвід в його реалізації, понад 80 відсотків людей залишаються в Литві, закінчивши цю програму. І тут ідеться навіть не стільки про кількість людей, яких вони повертають, але, напевно, про навички, якими вони забезпечують цих молодих фахівців, тому що так як в Литві, так і в Україні в межах цього проєкту ми не тільки працюємо на контрактній основі з Міністерством економіки, ми ще і навчаємося при Київській школі економіки, а також це такі програми, як взаємозв'язки з владою government relation, а також штучний інтелект для проєктних менеджерів та інші програми. Тобто

насправді ця програма має великий потенціал, і мені би було дуже приємно, якщо би щось таке ініціювалося навіть зсередини з України для повернення молоді нашої з-за кордону. Якщо є якісь запитання, то буду рада відповісти, буду рада долучитись до дискусії.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо.

Долучайтесь до дискусії. Ми зараз перейдемо. Є в кого запитання з приводу ще досліджень, можливо, якісь уточнення, якісь... Якщо ні, то...

Будь ласка.

_____. Також хотіла б додати відповіді Оленки щодо дозвілля. Наявність спільноти при молодіжному центрі також може бути одним із факторів для молоді, який все-таки їх буде відтягувати від прийняття рішення щодо еміграції за кордон чи навіть по більшим містам України, тому що для молоді все-таки, яка прагне спілкування і соціалізації, наявність друзів є важливим фактором. І молодіжний центр, який може стати місцем для соціалізації, може вплинути на це в досить позитивному напрямку.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Добре. Дякую.

_____. Є питання. А скажіть, будь ласка, щодо дослідження. Дякуємо вам за таку роботу дуже цікаву, особливо зараз в такий час. А скажіть, будь ласка, дивіться як ми бачимо, крім Київської області, да, найменші показники, де молодь, яка хоче, як кажуть, емігрувати, це Сумська і Харківська область. Скажіть, будь ласка, це тому, що там залишилось мало молоді чи тому що дійсно в них такі настрої, як ви вважаєте?

_____. Бачите, тут буде наша інтерпретація, бо ми не уточнювали цього питання, тобто соціологія не дає нам відповіді. Але я

думаю, що і те, і друге, тому що, умовно кажучи, всі, хто хотіли виїхали, але залишилися люди з дуже високою і стійкою мотивацією, бо залишатися в Сумській області, погодьтеся, це дуже сміливо. Тому я думаю, що обидва фактори.

_____. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Друзі, давайте надамо можливість виступити представникам органів виконавчої влади, і я знаю, що на зв'язку є онлайн заміністра Міністерства єдності Усенко Роман Анатолійович. Так?

Пане Романе, якщо маєте бажання і можливість, ми можемо надати вам слово для виступу. Був, бачив онлайн. Добре, тоді давайте так, ми будемо тримати це питання на контролі. Прохання до модератора сказати, як з'явиться на зв'язку.

А я тоді, напевно, передам слово заступнику міністра з питань молоді та спорту Андрію Володимировичу Чеснокову. Будь ласка, вам слово. Не обмежуємо по часу, тому що важливо почути думку профільних відомств.

ЧЕСНОКОВ А.В. Дякую, Василю Івановичу.

Передусім хотів всіх привітати. Всім доброго дня. Подякувати комітету за організацію цього важливого, цього круглого столу на дуже важливу тему, про яку, зокрема я говорю з моменту мого, ще рік не минув, як мене призначили на цю посаду, я почав відповідати за молодіжну політику. Але фактично з огляду на те, що перед державою стоять дуже глобальні виклики, головний виклик, звичайно, екзистенційний виклик для існування нашої держави – це російсько-українська війна, яка на сьогоднішній день триває. Наскільки нам відомо, десь одна третина сил оборони України складають молоді люди у віці до 35 років. Тому, звичайно, ми передусім, коли ми говоримо, коли я говорю, звертаюсь до своїх колег в уряді підтримати ті чи

інші ініціативи, особливо ініціативи щодо посилення економічної спроможності молоді, які, на мою думку, є ключовими. І те дослідження, яке сьогодні було продемонстровано, воно показує, що працювати, це, власне, наявність роботи є однією з головних вимог і потреб молодих людей на сьогодні.

Я хотів також відзначити, що це питання цілком логічне питання збереження людського капіталу в Україні. Головним органом виконавчої влади, центральним органом виконавчої влади тут є Міністерство економіки України, з яким на сьогоднішній день ми дуже активно працюємо, працюємо над створенням механізму ЄС "Молодіжна гарантія". Багато з тих, хто бере участь в сьогоднішньому круглому столі, вони є членами міжвідомчої робочої групи, яка є відкритою для громадських об'єднань, для Асоціації роботодавців і Федерації профспілок України. Тобто ми вбачаємо, що ця схема, тобто вона забезпечить економічне, передусім економічне, використання державних коштів, тому що ці послуги на сьогоднішній день надаються з консультування, повний комплекс освітніх послуг, вони надаються різними органами. Водночас на місцевому рівні, якщо ми знову ж таки якби ми проводили з вами таке дослідження в будь-якій громаді, то я думаю, що тільки у великих містах молоді люди б змогли назвати якісь джерела інформації, яким вони довіряють і як вони можуть знайти роботу.

Що стосується, скажімо переважної більшості молоді, звичайно, як і про інші можливості і дослідження це продемонструвало, вони дуже мало поінформовані. Знову ж таки, ми не можемо сказати, тут треба зробити поправку на те, чи є бажання в цієї молоді бути поінформованими. Тому що, в принципі, якщо є, як то кажуть, бажання і натхнення, то можна дуже швидко там навіть в невеличких містечках знайти такі можливості.

Що стосується сільських громад, тут, звичайно, ситуація дещо відмінна. Але в цьому ми намагаємося постійно, міністр виступає і буде виступати цього тижня перед керівниками громад, я неодноразово звертався до них з тим, що якщо інтереси молоді не будуть враховані, починаючи з

планів відновлення і завершуючи взагалі наявною будь-якою інфраструктурою, яка може зацікавити молодих людей залишитися в цій громаді, яка створить можливості для тих молодих людей, які виїхали, повернутися до цієї громади, то після нашої перемоги невідомо, хто взагалі буде відновлювати ці громади.

Тому, звичайно, у нас, в принципі, на національному рівні зараз ведеться робота з цього приводу. І останні шляхи – це знову ж таки ідея Президента України, - цифровий портал можливостей для молоді, який зараз ми розробляємо спільно з Міністерством цифрової трансформації та Офісом Президента України, який об'єднає ось всі ті можливості, які є. Скажімо, говорячи про наше міністерство, ви можете побачити це в додатку, в інформаційних матеріалах до цього круглого столу. Але таких можливостей дуже багато, і вони є і в Міністерства культури і стратегічних комунікацій, вони є в Міністерства освіти і науки України, вони є безпосередньо і в інших державних органів. От для того, щоб це об'єднати все в одному цифровому інструменті, де молода людина, і в перспективі приєднати його до Дії, я думаю, що ми б вирішили це питання, скажімо так, на національному рівні.

Але головне – це громади. І тому всі міністерства працюють над тим, щоб дати якісь моделі. Наприклад, для нас це молодіжні центри та простори, а також "Активні парки – локації здорової України". Тобто, аби це були не лавочки, як було зазначено, аби це були... Ну, якщо немає молодіжного центру і простору, то принаймні була б локація, де можна займатись руховою активністю. У цієї локації має бути фасилітатор. І на сьогоднішній день в тих громадах, де немає молодіжних центрів і просторів, на фасилітаторів активних парків ми вже поклали таку додаткову функцію, як надання психологічних консультацій, вони проходять тренінги. Можливо, в перспективі із зростанням цієї програми і, можливо, недостатнім розвитком молодіжної інфраструктури ми також їх залучимо до інших функцій, які реалізує... в рамках реалізації молодіжної політики.

Хотів би відзначити, що говорячи про дослідження, хотів би привернути увагу всіх присутніх на дійсно репрезентативне дослідження, і знову ж таки, в матеріалах, які є у вас, в роздаткових є на нього посилання. З 2022 по 2024 рік ПРООН на замовлення Мінмолодьспорту було проведено два дослідження: вплив війни на молодь в Україні. І це дослідження, воно охоплює 2 тисячі респондентів в Україні. І остання ітерація – більше 6 сотень молодих людей за кордоном. Я думаю, що це дуже важливо. І, в принципі, ви можете побачити динаміку. До 1 серпня, ми домовилися із ПРООН, що вийде третя ітерація, і, в принципі, ми маємо намір покласти це дослідження, власне, три дослідження, за основу для національної доповіді з питань молоді.

То, якщо ви подивитеся в цьому дослідженні, я погоджуюся з вами, Василь Іванович, що це тенденція, але більш... те, що ми почули сьогодні, але якщо ми подивимося більш репрезентативне дослідження, то цифри там, на жаль, вони ще більш приголомшливі. Тобто не буду їх озвучувати, на другій сторінці ви можете побачити, побачити їх. Я би все ж таки рекомендував комітету ці цифри включити, коли ви будете виписувати преамбулу рекомендацій.

Ці цифри націлюють нас на те, що ми, ну, ми дійсно, і ми постійно про це говоримо, але якщо поррахувати, реально ми візьмемо навіть там, я не знаю, половину складу секретаріату і весь комітет нашого управління молодіжної політики, управління людей, які відповідають за молодіжну політику в регіонах, я думаю, що ми отримаємо команду максимум із ста людей. Тобто сто людей вплинути на ситуацію, звісно, можуть, у мене тут, до речі, колега з організації поряд, 3-5 відсотки, тобто 3-5 відсотки, які можуть змінити ситуацію в суспільстві. Проте це набагато менший відсоток людей.

І я думаю, що от, власне, по-перше, заохочення громад, ми повинні розробити ці механізми, про які я сказав. Я сказав про цифровий інструмент, я сказав про молодіжну гарантію, яка стане частиною. Ми плануємо в

наступному році в Львівській, Волинській області почати пілотувати її, якщо ми знайдемо кошти на експертів для цього.

Я думаю, що всі чітко розуміють, що на багато питань ми не можемо вплинути. Наприклад, коли ми говоримо про неповнолітніх. Не самі діти у віці 15, 16, 17 років виїжджають з України, їх вивозять їхні батьки. Тому, в принципі, на сьогоднішній день динаміка, вона свідчить про те, що той дефіцит, який склався у нас, наприклад, десь орієнтовно цифра була Мінекономіки, це озвучено десь п'ять місяців тому, якби відбудова почалася сьогодні, то у нас би дефіцит робочої сили склав 5,4 мільйона осіб, то ця тенденція, вона лише поглиблюється. Всі чітко розуміють, в принципі, її згубність передусім для оборони нашої держави. Це найголовніше питання на сьогодні, оскільки, якщо... Ну, я не хочу про це "якщо" говорити. Ми всі віримо в нашу перемогу. Але, в принципі, ми зіштовхнемося з тим, що, власне, не буде про що говорити.

І я хочу сказати, що у нас на сьогоднішній день також є проблема із підтриманням, скажімо, зв'язку українців, молодих українців і українок, які опинилися, скажімо, навіть в державах під тимчасовим захистом в наших державах стратегічних партнерах. Наведу такий приклад. На минулорічній конференції з відновлення України в Берліні вперше обговорювалось питання молоді, повернення українців і українок, і було там створено декілька альянсів. Один з таких альянсів – альянс з навичок, Skills Alliance. І завдання цього альянсу, власне, підготувати, тобто аби молоді українці і українки, де б вони не були, отримали навички для відновлення України.

Водночас всі стейкхолдери, які беруть участь в процесі, коли ми їм запропонували, а давайте включимо український національний компонент, ми запропонували безпосередньо німецькій стороні, Міністерству економічного розвитку, щоб в рамках її програм, ну от якщо там молоді українці, українки вчаться, там, я не знаю, бути слюсарями, щоб прийшов український слюсар, який україномовний, який напевне є в Німеччині, якого можна залучити, знайти там, значить, в тих землях, де проводиться ця

робота, аби він розповів українською мовою нашим співвітчизникам і співвітчизницям про ті навички, які вони отримують німецькою. На жаль, в цьому підтримки ми не знайшли.

Треба бути відвертими, що на сьогоднішній день, коли йде боротьба за демографічні ресурси, в тому числі і повномасштабне вторгнення розпочалося через це, нам треба підходити взагалі ось до цього питання еміграції молоді як до важливого питання національної безпеки. Це не питання молодіжної політики, це питання вищого порядку. Це питання порушується в нашій державі на найвищому рівні і ті кроки, які вживаються, з тих, яких я почав, це теж кроки на те, аби зберегти молодих людей в Україні. І ті, скажімо так, додаткові можливості, які були зроблені зокрема Міністерством економіки для молодих людей у віці 18-25 років, те, що вони можуть отримати, наприклад, кредит на власний бізнес без реєстрації ФОП 150 тисяч гривень, або те, що зменшили внесок в рамках «Оселі для молодих людей з 18-25 років до 10 відсотків – це теж маленький крок, який на сьогоднішній день держава може робити, аби це зберегти, аби зберегти молодих людей тут.

Але, головне, це все ж таки можливості на рівні громад. І я би закликав усіх знову ж таки представників молодіжних громадських організацій, двох спілок, які беруть участь в сьогоднішньому засіданні, більше все ж таки працювати саме на цьому або переконувати керівників і керівниць громад, аби вони створювали додаткові можливості для молодих людей. Це, власне, що і продемонструвало сьогоднішнє дослідження.

Я хотів ще декілька коментарів сказати по рекомендаціях, Василь Іванович, до проєкту. Чи ми будемо пізніше це обговорювати?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ну, давайте відразу краще, щоб ми потім...

ЧЕСНОКОВ А.В. Я про дослідження і посилання. Я б запропонував принаймні додати, це на розсуд комітету вже. До речі, ось ця програма Create

Ukraine, яка тут згадується, яка була представлена, це теж один з тих кроків, які робляться в рамках затримання чи сприяння поверненню молодих людей в Україну. Знову ж таки, на другій сторінці я маю сумніви щодо того, що те рішення, яке зазначено, про відмову в консульських послугах громадянам чоловічої статі України призводять до прискорення відтоку молоді за кордон та ускладнюють повернення молоді до Батьківщини. Можливо, для прикладу треба було вибрати інше рішення. Але знову ж таки я особисто не можу під такою рекомендацією підписатись, оскільки сказано, що ми всі таке прийняли.

Потім переходячи до рекомендацій безпосередньо, я хотів би відзначити щодо реалістичності. Значить, пункт "1-а". Зараз розпочалася робота з розробки концепції державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2026-2030 роки. Тому це є цілком реалістичним. Пункт "б" не є реалістичним, оскільки пріоритети визначаються відповідно до державного конкурсу проєктів відповідно до державної цільової програми. Конкурс на цей рік вже оголошено. Тому тут можна сказати: тільки з 2026 року передбачити.

ГОЛОВУЮЧИЙ. А можна зразу пріоритет озвучити на 25-й рік. Пам'ятаєте їх?

ЧЕСНОКОВ А.В. Ні. Я можу подивитись, але зараз не можу так сказати.

Значить, оскільки конкурс вже оголошено, ми не можемо це врахувати. З 2026 року теоретично можливо.

Пункт "б-3". Забезпечити формування Національної ради з питань молоді відповідно до вимог до 1 травня 2025 року. Абсолютно нереалістичне завдання. Оскільки ми, в принципі, там це буде питання розглядатись, але я хочу сказати, що для того, щоб відбувся відбір, має бути розроблена інформаційно-комунікаційна система. Для розробки цієї інформаційно-

комунікаційна системи за бюджетні кошти з 2022 року відповідно до положення... Ви знаєте про те, коли набуде чинності рішення про, скажімо так, про Національну раду з питань молоді, через шість місяців після завершення воєнного стану. Тобто в нас не було підстав для того, щоб залучати для цього бюджетні кошти. Наші пошуки, скажімо так, коштів партнерів вони на сьогоднішній день не були успішними. Тому навіть якби от на сьогоднішній день хтось сказав, добре, ми виділяємо вам кошти розробити цю інформаційно-комунікаційна систему до 1 травня 2025 року, абсолютно нереалістично, для цього треба мінімум шість місяців це наполегливої роботи з моменту, коли організація виграла тендер.

І по пункту "б-4" я хотів відзначити, що в самому проекті рекомендацій відзначено, що не було підтримано пропозиції народних депутатів до відповідного законопроекту, який став законом. І я думаю, що... На мою думку особисту для того, щоб Кабмін міг врегулювати, потрібні законодавчі підстави, які на сьогоднішній день вони відсутні, як було зазначено в тексті самої рекомендації. Тому я думаю, що треба ці пункти, або... треба ці два пункти 3 і 4, я би пропонував, їх все ж таки або видалити, або переформулювати, аби вони відповідали взагалі в даному випадку по 2 пункту самому тексту проекту рекомендацій.

Дякую за увагу. Готовий до запитань. І дуже всім... Хотів ще раз, Василь Іванович, подякувати вам, пані Ользі і всім присутнім за зацікавленість, не тільки зацікавленість, а за те, що ви всі вболіваєте за цю проблему, яка ставить перед нашою державою не менший екзистенційний виклик ніж та війна, яка на сьогоднішній день триває.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, вам, Андрій Володимирович.

Абсолютно нормально, що до проекту, наголошую, рекомендації ви вносите пропозиції і свої зауваження, це нормальний робочий процес. Тим більше, що цей документ готувався не для того, щоб когось щось заставити

робити, а щоб напрацювати якесь спільне бачення. Тому дякую, будемо намагатися враховувати ваші пропозиції і зауваження.

Також хочу підтримати тезу про те, що дуже важлива роль в тому числі і по відношенню до нашої української молоді органів місцевого самоврядування, територіальних громад. І, дійсно, провівши хоча і не до кінця, але в переважній більшості реформу децентралізації, надавши додаткові ресурси на місцевому рівні, від керівників територіальних громад багато в чому залежить в тому, яка є там інфраструктура, яке є відношення до української молоді. І ми бачимо чітко тенденцію, це вже не перший рік, коли, справді, на рівні територіальних громад є тенденція, скажемо так, що молодь тягнеться до великих міст, тому що там більше, справді, можливостей, починаючи від роботи, закінчуючи інфраструктурою і доступом до інформації, і можливості впливати на суспільні процеси, в той час, як у сільській місцевості часто така інфраструктура відсутня від слова зовсім.

Я просто знаю, навіть під Києвом є територіальні громади, начебто столичний регіон, де насправді немає жодної інфраструктури. І це велика проблема. Тому що молоді люди, якщо їм не дати можливості і простору, де між собою спілкуватися і де перебувати, вони будуть шукати альтернативні способи дозвілля, і не завжди корисні для держави. Це дуже серйозний також виклик і проблема, на жаль.

Тому, дійсно, від місцевої влади також, як то кажуть, багато що залежить. І тільки силами центральної влади, виконавчої влади ці проблеми не вирішити, це має бути як мінімум співпраця і взаємодія із залученням, до речі, і громадських організацій, громадськості, у принципі. І я дуже сподіваюся, що в пріоритетах на 25-й рік по молодіжних проектах на конкурсних засадах, де беруть участь громадські організації, будуть також і пріоритети по інформованості молоді, по тому, тих проблемах, які ми чули, відповідно до цифр соціологічних досліджень.

Прошу слово тоді Лесі Олексіївни Хемраєвій, це Міністерство культури та стратегічних комунікацій. Дякую за участь безпосередньо. Раді вас бачити.

Будь ласка, вам слово.

ХЕМРАЄВА Л.О. Дуже дякую, Василь Іванович.

Доброго дня, колеги. Так, наше Міністерство культури та стратегічних комунікацій почало активно долучатися до розвитку і підтримки молодіжної політики в межах нашої компетенції, зокрема ми вважаємо, що молодіжна політика саме є тим ключовим фактором саме для майбутнього нашої України. І, власне, коли ми інвестуємо в молодь зараз, ми інвестуємо в наше майбутнє.

Саме тому ми вважаємо сферу культури тим прекрасним, скажемо, стейкхолдером для того, аби підтримувати молодь, надавати їй можливості для розвитку і зосереджувати увагу саме на, можливо, навіть креативних індустріях, де вони себе вбачають в професіях. Зокрема в нас є найрозгалуженіша мережа бібліотек, де нещодавно ми проводили так само дослідження, яке також показало, що бібліотеки є тим простором, куди люди приходять для підтримки себе і відновлення.

До чого? Саме як і сказав Андрій Володимирович, що вплив війни на сьогодні має величезне значення на молодь і вони шукають можливості для свого відновлення. Зокрема чому саме дозвілля вважається таким цікавим, незрозумілим і важливим для нас? Це тому, що вони вважають, що послухавши музику, вони зможуть себе підтримати. Тобто вплив війни ми маємо на сьогоднішній день. І тому важливо підтримувати молодь завдяки компонентам мистецтва та культури, займатися так само профорієнтацією, зокрема зі спільними міністерствами.

І ми вважаємо також, що вже наразі співпраця з громадськими організаціями почала відбуватися в нашому міністерстві. І ми утворили молодіжну раду при Міністерстві культури та стратегічних комунікацій саме якраз для того, щоби підтримувати громадські організації, молодих людей на місцях і в громадах, де вони б могли себе розвивати і розвивати тих, хто з ними поруч в громадах. Зокрема, членами нашої молодіжної ради є військові

молоді і є також члени, представники, які зараз перебувають за кордоном, але підтримують українців там і створюють проекти для підтримки, зокрема взаємодії та комунікації між тим, хто за кордоном і тут, в Україні, залишається, для того, щоби створювати містки підтримки та містки, можливо, навіть створення робочих додаткових місць.

Тому також хочу ще розказати щодо того, що ми зараз працюємо над проектом стратегії культури, розвитку культури з 2025 до 2030 року, в межах якої ми також вбачаємо підтримку молоді через залучення і створення можливостей, і саме розвиток креативних індустрій, і підтримку творчості та створення умов для розвитку культурного простору. Зокрема, такими ж просторами, як ми зрозуміли, є і бібліотеки та культурні центри, до яких ми так само вже плануємо цього року дійти більш конкретними кроками саме через стратегію культури.

Тому так само для нас є важливим співпраця з Міністерством молоді та спорту та іншими міністерствами для підтримки молоді сьогодні і завтра, і повсякчас, кожного дня. Тому готові і відкриті до пропозицій для створення інших цікавих і важливих ініціатив та проектів. І дякую за можливість розбудови і підтримки молоді.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, пані Леся.

І я, єдине, що хотів би також звернути увагу, ви вагому частину доповіді присвятили саме культурному аспекту, але у вас ще є такий важливий стратегічний напрямок, як стратегічні комунікації. Я пам'ятаю, кадрові зміни у міністерстві саме акцентували на цих стратегічних комунікаціях, в тому числі за кордоном. Впевнений в тому, що робота в цьому напрямку ведеться. Я не кажу, щоб ви зараз реагували, я просто звертаю увагу. Якщо хочете ще по цьому аспекту два слова, будь ласка.

ХЕМРАЄВА Л.О. Так, звичайно. Саме якраз в цьому напрямку, щодо стратегічних комунікацій, ми побудували якраз цей місток, те, що в нас є молодь за кордоном і тут. Зокрема, з метою розвитку стратегічних комунікацій в нас є для молоді цікавий проєкт "Фільтр", який дозволяє нам забезпечувати і фільтрувати інформацію, зокрема для того, щоби зберегти суверенітет і безпеку України. Яким, до речі, ми маємо позитивний відгук, і ось, наприклад, в жовтні 2024 року було проведено щорічний Всеукраїнський урок з медіаграмотності, який так само викликав великий інтерес у молоді, і до цього часу вони привертають свою увагу.

Зокрема, саме з розвитку стратегічних комунікацій, в нас є центр стратегічних комунікацій, який так само буде активно працювати саме на побудові в інформаційній політиці, з безпеки інформаційної політики України, тому і з залученням, зокрема, молоді. А так як є молодіжна рада при міністерстві, яка так само активно долучається зі своїми ініціативами до реалізації. Тому ми віримо в те, що вже той шлях саме з розвитку стратегічних комунікацій маємо і будемо його вибудовувати ще якісніше.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

ХЕМРАЄВА Л.О. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Будь ласка, слово Світлані Михайлівні Старцевій, начальнику управління житлової політики і благоустрою Міністерства розвитку громад та територій України. Будь ласка.

СТАРЦЕВА С.М. Доброго дня, шановні учасники! Доброго дня, пане Василь Іванович і всі, хто запрошені! Від імені Міністерства регіонального розвитку та територій я рада вас всіх вітати. І хотіла б наголосити на ще одному важливому компонентові для стимулювання повернення молоді в

Україну для економічної зайнятості, це житлова політика. Житлова політика сьогодні в Україні перебуває у стані трансформації.

Ми сьогодні опрацювали і подали на реєстрацію у Верховній Раді Закон 12377 про основні засади житлової політики в Україні, який скасує застарілі підходи, які були закладені у застарілий Житловий кодекс 84-го року впровадження. І це, думаю, буде одним із стимулів для того, щоб люди хотіли повернутися у свою рідну країну, хотіли залишатися в ній і хотіли працювати.

Економічні аспекти, такі як зайнятість, освіта, дозвілля – це все дуже важливо, але якщо у людини немає перспективи, де вона залишиться жити і де вона буде працевлаштованою, це найважливіші напрямки. Тому житлова політика сьогодні представлена першим законом. А далі розробляється Закон про соціальне житло. Соціальне житло не в тому контексті, який був закладений у застарілий знову ж таки закон, це доступність до прозорої соціальної оренди. Тобто якщо людина визначилася, де вона буде працевлаштована, вона повинна мати можливість доступності до житла, яке дасть спроможність за нього сплачувати, отримувати прозору орендну плату, бути корисним у територіальних громадах.

Ми зараз запроваджуємо, крім цього, експериментальний проєкт, за яким 15 територіальних громад виявили бажання побудувати відповідне соціальне житло у територіальних громадах за кошти державного, місцевого і кошти міжнародних донорів. Цей експериментальний проєкт стане основою майбутнього Закону про соціальне житло, в якому будуть якраз принципи, правила, типовий договір, прозора оренда, яка існує в більшості країн Європейського Союзу. Це дасть можливість молоді в Україні бути мобільно можливими, тобто переїжджати там, де є потреба в... фахівцям і працевлаштованими, і відповідно не обов'язково придбавати житло в приватну власність, а якраз за умовами соціальної оренди бути забезпеченими житлом.

Крім того, за Facility Plan у нас є великий стратегічний документ – це стратегія житлової політики на найближчі 7-10-20 років. В цій стратегії якраз спільно з усіма органами центральної виконавчої влади, обласними військово-цивільними адміністраціями ми плануємо запрограмувати якраз ті заходи, які і стануть стимулами для того, щоб молодь могла залишатися в територіальних громадах і буди працевлаштованими.

На сьогоднішній день у нас ще є такий критичний стан – це внутрішнє переміщення і критичний стан по зруйнованому і пошкодженому. Для інформації скажу, що у нас сьогодні працюють два напрямки по компенсаційним виплатам за зруйноване житло і компенсаційні виплати по пошкодженому житлу. Ці програми фінансуються за рахунок донорських коштів, і тільки в цьому році заплановані гроші з державного бюджету.

Крім того, у разі, якщо молодій людині, вже працевлаштованій, мають відповідні доходи. Ви знаєте, у нас працює молодіжна програм по забезпеченню житлом, але вже багато років держав бюджет її не фінансує. Однак завдяки мобілізації коштів місцевих бюджетів ці програми існують в територіальних громадах. І обслуговує ці програми Держмолодьжитло.

От такі напрямки, за якими зараз ми працюємо. Я дуже коротко, тому що у мене наступне включення ще на одну нараду.

Які є питання, ми готові, я готова відповісти в першу чергу. А по-друге, хотіла б звернутися до народних депутатів, до вас, Василю Івановичу, підтримати законопроект 12377, який вже зареєстрований і готується до порядку денного Верховної Ради. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Світлана Михайлівна, треба додати, що Мінрегіонбуд приходив до нас з презентацією цього, цих...

СТАРЦЕВА С.М. Так, ми були.

ГОЛОВУЮЧИЙ. За що вам дякую. І це важливий напрям. Застарілі законодавчі норми не дають рухатися вперед.

З приводу законопроекту про соціальне житло, так звану соціальну оренду. Також важливий напрям, ми з вами це також обговорювали. Сподіваюся, що для молоді там також знайдеться місце, тому що, дійсно, не завжди є можливість придбати житло у приватну власність, і якщо держава чи органи місцевого самоврядування дадуть можливість пільгової оренди для молоді, це також є кроком назустріч у цьому напрямку.

Я також прихильник того, що відсутність власного житла є серйозною проблемою для молоді. І вважаю, що на цьому треба великий наголос приділяти, тим більше, що це корелюється в тому числі із тими опитуваннями, різними, різноманітними опитуваннями молоді, які звертають увагу на те, що є пряма залежність від того, наявність чи не наявність власного житла на готовність народжувати дітей. І у контексті нашої демографії і викликів демографічної так званої кризи, то це, мені здається, дуже важливий аспект.

До речі, коли Юрію Юзичу буду давати слово, у нього трошки, я так розумію, інше бачення або інший підхід. Окей, добре, ми ще про це, як то кажуть, прохання буде прокоментувати у цьому напрямку.

А зараз я дякую вам, Світлана Михайлівна, за... Будемо на зв'язку і у співпраці подальшій.

СТАРЦЕВА С.М. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Хочу надати слово своїй колезі по комітету Ользі Валеріївні Саладусі. І звернути увагу на те, що вона не тільки народна депутатка і член нашого комітету, а також очолює таку одну з найпотужніших федерацій в Україні легкої атлетики, проводить для молоді дуже багато заходів, зокрема, серед останніх це кубок "Білої пантери", легкоатлетичні змагання. І звучало у дослідженні також, що більше 50

відсотків молодих українців звертають увагу і виявляють бажання долучатися в тому числі до занять різними видами спорту, до спортивних заходів. Я не кажу саме на цьому робити акцент, надаю вам слово, але прохання також прокоментувати, можливо, є якісь ідеї, як це робити більш ефективно. Дякую.

САЛАДУХА О.В. Дякую, Василь Іванович. Дякую за надану можливість і за таке дуже важливе обговорення. Тому що, дійсно, ми зараз опікуємося молоддю, яка потребує нашої уваги. Андрій Володимирович на своїй посаді зараз робить всі, ми дякуємо також, певні кроки, дівчатам за дослідження, яке ми сьогодні почули, дійсно, воно вражає. І хочеться, щоб сьогодні ми вийшли з певними ініціативами, які потім будуть закріплюватися законодавчо, і щоб ми мали допомагати, і розвивати молодь.

На рівні федерації ми робимо все можливе, щоб залучати спочатку дітей, потім молодь, щоб вони займалися спортом. Тому що окрім професійного спорту, ми розуміємо, що наша нація має бути суцільною, сильною, здоровою, і саме спорт допомагає. Зараз ще опікуємося спортом для ветеранів, це також допомагає людям соціалізуватися.

Сьогодні ми боремося не тільки з агресором за майбутнє, а й боремося не тільки за території, боремося за ресурси. І це дуже важливо. І в першу чергу ми розуміємо, що успіх країни, успіх... конкурентоздатність і сили – це наші люди, які мають залишатися в Україні, мають її розвивати. І вже зараз потрібно думати, якою буде саме Україна через 10-15 років і хто саме буде її розвивати, хто буде підтримувати державу і хто буде розбудовувати.

І тут хотілося б сказати, що за даними аналітичного центру Cedos 82 відсотки молодих людей в Україні зазнали втрат через повномасштабне вторгнення, через повномасштабну війну. Йдеться про зниження доходів, зниження психологічного здоров'я, розділені родини, внутрішнє переміщення, смерть рідних та близьких і пошкодження, звичайно, житла. Це демотивує молодь і змушує думати про еміграцію.

Масштабне опитування також соціологічної групи "Рейтинг" в грудні минулого року показало, що 32 відсотки молоді хотіли б виїхати за кордон і проживати за кордоном. І це надзвичайно великі цифри, тому що ми фактично можемо втратити третину нашої молоді. І, на жаль, поки триває війна, такі поширення, такі настрої будуть збільшуватись.

Чим правильно відповісти на цей виклик? Потрібно чітко відбудувати градацію факторів, які штовхають нашу молодь на такі міграційні виклики. І перший фактор це, звичайно, безпековий. Він існуватиме доти, поки триватиме війна, і ми це розуміємо, що особливо маленькі містечка, де немає ППО, то тут питання безпеки стає дуже таким масштабним.

Другий фактор – це самореалізація. Тому що не всі молоді люди розуміють, як можна себе реалізувати, свій потенціал, в Україні. Йдеться не про пошук роботи, а про таку сферу, як прикладання зусиль, де людина почуває себе комфортно і де буде реалізовувати свій творчий потенціал.

Ну третій фактор – це, звичайно, майбутнє дітей, і те, що сказав Василь Іванович, і сьогодні ми багато говорили. І ми навіть нашою групою ініціювали законопроект про народжуваність і про допомогу тим сім'ям, які народжують першу дитину. Молоді родини, які не мають дітей, зараз думають про те, як буде краще для їхніх дітей, яке буде майбутнє і, на жаль, часто приходять до висновку, що за кордоном саме їм буде безпечніше, спокійніше, і також думають про те, щоб виїжджати за кордон.

І тут я як представниця також спортивної спільноти можу констатувати такі фактори, які стосуються також наших спортсменів. І нещодавно, буквально пару днів тому, ми бачили такий гучний кейс, як Ілля Ковтун, який вирішив змінити спортивне громадянство. Це викликало дуже велике обурення, і такий вчинок, він лише підкреслює і підсвічує кризу, яка існувала ще раніше. І тут би я хотіла сказати, що, мабуть, в спорті втрати такі особливо болючі, тому що на виховання кожного спортсмена закладається багато ресурсів, і час, і грошові, і компенсувати їх дуже важко, і ми маємо тут діяти.

Але що ми маємо зробити в таких складних умовах? По-перше, це чітко розставити такі пріоритети і цілеспрямовано працювати для їх виконання. Те, про що ми сьогодні говоримо, якими вони мають бути. Друге – це сконцентруватися на тому, що найбільше впливає на добробут, на добробут молоді. І це наявність звичайно і житла, і гідна робота, і доступність до інфраструктури для дітей, для молодих мам, це безбар'єрність. Тому що дійсно, якщо ти хочеш переїхати в нове містечко, яке було декуповане, і ти хочеш розвиватись, то ти маєш розуміти, що там є і дитячий садок, і школи, і місце, де має дитина проводити своє дозвілля.

Окрему увагу слід приділити програмам перекваліфікації, опануванню нових професій, підтримці молодіжного бізнесу. Ну, і третє – це робота з молоддю, яка вже за кордоном, за певних обставин не може повертатися сюди. Цю молодь слід переконати, що держава зацікавлена в їх поверненні. Це дуже буде важливим. І пропоную, щоб ми пропонували не лише якісь красиві гасла, про які ми поговоримо і забудемо, а реальні можливості.

Треба чесно визнати: усі мотиваційні заходи, які ми можемо запроваджувати сьогодні, можуть працювати лише після завершення війни, тому що у нас зараз дуже звужене коло, яке у нас пов'язане з можливостями. Тому досягнення справедливого миру - це основне наше завдання. І це має бути мир, підкріплений гарантіями безпеки від наших партнерів, інакше ми отримаємо просто короткострокове перемир'я і відтік молоді за кордон лише може посилитись.

Тому тут чітко треба розуміти, що молодь орієнтована на майбутнє і вони мобільні, вони готові змінювати і бути ініціативними. І з боку старших людей ми бачимо, що вони не хочуть полишати свої домівки, а молодь, вона більш активна і коли наближається лінія фронту, вони більш активно можуть виїжджати. Тому ми маємо їх мотивувати, ми маємо їх зацікавлювати, показувати їм ще таку перспективу, надихати. І розумію, що це буде дуже непросто, але тут має бути така тонка інженерія з боку держави, тому що немає простих рішень, які просто одразу перевтілять всі наші там побажання.

Тому коли приймаються якісь там управлінські рішення, треба тут в першу чергу питати, як це вплине на збереження і примноження людського капіталу.

За роки війни ми понесли багато втрат, втрат за нашу свободу, і треба тут зробити все можливе, щоб ці жертви не були даремними. Тому щоб наші українці збереглися як нація, досягали успіху, і я впевнена, що разом такими діями, обговоренням ми досягнемо цієї мети.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Ольга Валеріївна.

Ви згадали про інцидент зміни спортивного громадянства. Справді, такий резонансний і неоднозначний крок по відношенню до України, яка зараз бореться за свою державність. І коли кожен спортсмен публічно, будь-яка особа, його перемоги, так само і рішення впливають на ставлення до нашої держави. Але Україна завжди славилася і входила в топ спортивних країн по своїх досягненнях, навіть всупереч часто тому, що в нас слабо розвинена інфраструктура, зруйнована рашистами в багатьох областях.

Але я хочу звернути увагу ще на інший неприємний інцидент, який стався минулого тижня. До речі, журналісти також питали, як комітет ставиться до цього. Як ви знаєте, на Хрещатику у нас неповнолітні дозволяли собі антидержавні вислови, дії, розкидалися грошима, і це все робилося показово. Зараз соцмережі дають інструменти поширення інформації миттєвої.

Ці такі кроки, на наш погляд... По-перше, я хочу... Я думаю, що ви погодитесь зі мною, хочу наголосити на тому, що це рідкісні винятки, у нас молодь абсолютно не така, у нас молодь патріотична, яка займається волонтерською діяльністю, яка вболіває за державу. І от такі от, це не просто неприємні кейси, такі резонансні антидержавні дії, які були вчинені певною групою неповнолітніх осіб, мають отримати відповідь і реакцію з боку, як профільних органів, так, в принципі, і держави. Тому що насправді, залишивши без відповіді, без реакції на такі дії, ну, мені здається, ми можемо

неправильний сигнал, в принципі, давати, як всередині держави, так і за кордоном.

Дуже, ще раз, сподіваюся і я впевнений в тому, що це є просто виняток з правил, а не якась, скажемо так, тенденція, яка є серед нашої молоді. Тим більше, що мова йде про неповнолітніх, які зараз тільки на стадії такого, знаєте, уже свого становлення і своєї функції, і місця у нашій державі. Тому має бути реакція і наслідки за такі речі. І замовчувати будь-які отакі от кейси, мені здається, воно просто є неприпустимим. Я дякую за доповідь.

Напевно, передам слово Юрію Юзичу. У вас поєднання, як і, в принципі, громадсько-молодіжного активіста, так і зараз радника міністерки соціальної політики, і хотів би, щоб ви просто розвинули також ще думку в тому числі і по житловому питанню. Бо я, наскільки почув з першого вашого виступу, що молодіжне пільгове кредитування зараз виглядає малоімовірним. Я розумію, брак фінансових ресурсів заставляє нас шукати альтернативи. Соціальну оренду, ідею ви підтримуєте. Можливо, у Мінсоцполітики також ще є якісь пропозиції, бачення як рухатися, або як представника громадськості молодіжного, давнього представника і Пласту, і, в принципі, молодіжних організацій у цьому контексті, що нам робити з молоддю. Кілька слів, будь ласка.

ЮЗИЧ Ю.П. Передусім я хотів би ще сказати що це за дослідження. Бо так сталося, що я служив з керівником Харківського інституту соціології, він був свого часу добровольцем "Кракена", воював, дуже ціннісний дядько. І якщо уважно подивитися дослідження, там чітко написано, що дослідження репрезентативне.

Чому воно є репрезентативним, це треба питати соціологів. Але з огляду на те, як в нас соціологія відбувається, в нас всі соціологічні служби, які проводять, вони мають так зване поле. В цьому полі вони опитують, як правило, міста від 50 тисяч і більше, тобто це переважно дослідження міські. Через те політичні сили, які користувалися підтримкою в сільській

місцевості, наприклад, свого часу Юлії Тимошенко додавало плюс 5-7 відсотків, які соціологія не бачила.

Наше це дослідження, яке проводилося, воно цільово було заточене не на міста і навіть не на міста 50-тисячники, а було заточене на молодь, яка проживає поза містами основними, тобто обласні центри не були цілком. І директор інституту, ну, приватно розповів, що взагалі була проблема знайти молодь для опитування відповідно до вибірки, бо, як ви знаєте, навіть в містечках, які менші як 50 тисяч, молодь переважно від 18 років вже виїжджає, і основний актив взагалі молодіжної роботи дуже часто, не завжди, а дуже часто це молоді люди 14-17 років, і через те вони і створюють основний актив.

Тепер по житлу. Ключова взагалі моя теза, взагалі по назві круглого столу, що треба думати не про те, як вертати молодь, а треба думати про те як зберегти молодь в Україні. Бо якщо ми будемо, всі зусилля сконцентруємо на повернення, то не буде куди вертатися, бо навіть та, яка є, вона виїде. Так, ми маємо зараз гарні показники стосовно молоді, яка хоче залишатися, зокрема в прифронтових регіонах. Я був минулого місяця у Харкові на молодіжному форумі, де був актив і так далі, місцеві з містечок, з сіл з'їхалися. Це гарні молоді живі люди. Поки що вони не мають якомусь можливість достукатися до місцевої влади. На рівні громад вони знайшли переважно комунікацію, на рівні області поки що їм це важко робити, але будуть працювати.

До чого я це веду. Що в містах питання молоді вирішити відносно легко. Ті мери, які хочуть вирішити питання, вони вирішують дуже швидко. Громад є більше, є багато. Є в тій же Тернопільській області громади, де майже немає ніякої молодіжної роботи. Взагалі крім цього дослідження, було ще одне дослідження, де було написано по всіх семи областях короткі довідки про те, яка молодіжна робота ведеться в усіх громадах цих областей. Це порядку 500 громад було проаналізовано. Були запити на громади і так далі. Там, де десять найкращих громад, де було проведено, визначено, що є

краща молодіжна робота, були здійснені візити. Це є інша історія, воно там в презентаціях окремо описано, воно не є частиною цього дослідження. І окремо для того, щоб верифікувати, наскільки це точно і точкове було дослідження польове, кабінетне і польове, ще було проведено оце соціологічне. Так от, в тій же Тернопільській області, яка не тільки має найвищий відсоток молоді, яка хоче виїхати, ще якщо ви подивитесь дані Європейського Союзу, Євростату, то Тернопільська область друга після Закарпатської, звідки найбільше виїхало молоді. Тобто вони там найбільш загороджена область, і це означає, що є проблеми.

Так от, є проблеми в громадах, де взагалі ніякої молодіжної роботи немає, а є громади, де на питання молоді, спілкування вони довго думали, і потім сказали: "Ну, мабуть, нам ще бракує, щоб нам організували джакузі". Тобто у них є вже все, тобто в ряді громад є реально вже побудований Європейський Союз. Є, наприклад, громада, як Почаївська, де є вся архітектура, передбачена законом: є молодіжний центр, є молодіжна рада, є молодіжні працівники, обучені. Ну, все зроблено чудово. Але є один нюанс: члени молодіжної ради в Тернопільській області вважають, що, в принципі, московський патріархат – це, ну, нормальна церква, а послушництво в саду в церкві московського патріархату – це така форма волонтерства. І послушники – це, ну, як би в цій церкві це пристойно.

І тут є інша історія, про те – і в презентації дівчата показували, - що дуже важливо не просто розвивати інструменти дозвіллеві, не просто розвивати там простори, важливо розвивати мережеві організації, які є демократичного врядування - ну, цього в дослідженні немає, але з цього моє резюме, - які є носіями цінностей. Бо не тільки тут, на Хрещатику, можна зустріти хлопців, які там, окрім цього, співають "я рускій". От буквально два останні дні в соцмережах несеться, як в Білій Церкві дівчину виманили десь там в поле і вимагали з неї, щоб вона вкрала в мами гроші, а в неї батько, брат і дядько воюють на фронті. Ну, і там вже 16-літньому хлопцю світить 12 років в'язниці за це діло. Але це, ну, як би є проблема. Через те дуже важливо

розуміти, що найскладніше працювати навіть не в обласних центрах, а працювати в менших громадах, і давати, окрім моделі архітектури, яка є законом, давати так само розуміння, що важливо розвивати ціннісні організації - організації, які несуть цінності, різні, тобто демократичного врядування в першу чергу.

Тепер про житло. Очевидно, що оскільки дослідження не передбачало категорію, які живуть в обласних центрах і взагалі в більших містах, воно стосувалося менших містечок і громад, де центрами є села або селища, то в такої категорії молоді, яка досліджувалася, до 26 років, яка там перебуває, переважно немає проблем з житлом, бо житла є забагато. От в моїх... в хатах моїх дідів, вони стоять пусті, і бабусь. Вони якби пусті і їх готові віддати родичі безкоштовно, якщо там хтось хоче жити. Таких домівок є дуже багато.

Але якщо говорити загалом про інструментарій і підтримку молоді, яка є в обласних центрах, то очевидно, що інструментарій українського фонду кредитування молоді, він неактуальний, тобто він був актуальний, коли була сильна економіка ще десь за Радянського Союзу, коли було багато грошей і було... чітко можна було ідентифікувати робочі професії, яким можна було пріоритетно надавати.

Економіка, структура її змінилася, ресурси зменшилися і за 30 років незалежності видано було тільки 30 тисяч кредитів, а запит тільки сімей, тобто черга там, я колись спілкувався з хлопцями з фонду, черга менше 16 тисяч, але це би... якщо би було реальне розуміння, що можна там щось отримати, черга би виросла до тих 100 тисяч.

Тобто це безперспективна історія, тобто вона видаткова, часто кажуть, що ще якась корупційна. Але ключова історія в тому, що вона, навіть якщо закачати багато грошей, вона не вирішить питань молоді, але дуже дорого. Через те, дійсно, в Європі, те, що я говорив, там шведи, які мають потужну економіку, вони мають якусь програму, не таку, але наближену, подібну, в них є окремий закон про це діло, але в цілому вирішується питання молоді через оце соціальне житло, через те, що можна зняти на рівні громад

квартиру соціальну і там жити. Є, наприклад, в Америці така організація як Хабітат, де взагалі це навіть не питання держави, навіть не питання громади в класичному нашому розумінні. На жаль, Хабітат в Україні не представлений, ми ж зусиль фактичних не зробили для того, щоб це зробити. Але у більшості громад Сполучених Штатів Америки і у багатьох країнах, де Хабітат працює, питання соціального житла, взагалі житла для малозабезпечених, в тому числі і для тих, які з України приїжджають, які не мають певного рівня достатку, у них там є чіткий критерій, що якщо дохід сім'ї менший якоїсь там суми, то Хабітат організовує громаду, ну не оцю, яка влада, а ту, яка звичайні громадяни, волонтери, і вони беруть у громади землю пільгово, вони беруть, Хабітат має знижки по всіх великих супермаркетах будівельних і так далі, і вони у волонтерський час будують. І люди приїжджають не тільки з тієї громади, з іншої і так далі. І вони системно десятками років вибудовують ці доми і родина отримує будинок, але за тієї умови, що та людина, ті, які отримують, вони мають відпрацювати своїх 600 волонтерських годин на подібних будівлях. Тобто це не кредит ресурсно, як у нас грошима, а це кредит часовий, що людина, якій приїхали допомогли волонтери, багато з яких отримали, а багато через те, що хочуть допомогти, вони допомагають іншим. Тому я про те, що потрібно думати не просто, що от ми зробимо те пільгове житло і всі питання молоді вирішаться, треба створювати багато різних інструментів, в тому числі недержавної підтримки, і стимулювати такі організації як Хабітат, щоб вони появлялися в Україні. Зокрема вести буквально переговори з головним офісом Хабітату для того, щоб вони приходили. І це не тільки для молоді житло, це в принципі соціальне житло, яке працює.

Багато дійсно виїхало, ринок нерухомості, ви знаєте, зараз такий цікавий у нас. Але я навіть прихильник, про те, що от різні історії недержавного будівництва, вони не менш ... *(нерозбірливо)* ніж коли виділяються гроші на це діло.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Юрко.

Погоджуюся, що чим більше інструментів будемо ініціювати, тим краще. І вважаю також, що одним з пріоритетних питань порядку денного має стати законопроект і по Житловому кодексу, по реформі, і по соціальному житлу. До речі, треба взяти це до уваги і рухати ці питання.

Хочу сказати, Юрко військовослужбовець, став на захист нашої держави, як це зробило дуже багато інших представників молодіжних організацій, і за що дякуємо. Тому що насправді зараз в першу чергу і тільки завдяки Збройним Силам України ми тут спілкуємося, думаємо про якісь майбутні плани. І фактично від них залежать перспективи не тільки молоді, а нас всіх і держави загалом. Тому дякуємо і...

ЮЗИЧ Ю.П. По-перше, не для поширення, але міністерка з цього секрету не робить. Її син теж воює. В Мінсоцполітики. Це так для розуміння, коли питають, де діти міністрів, де депутати, які воюють. Але в реформі, яку здійснює Міністерство соцполітики по тому, щоби гроші отримували, не тільки гроші отримували за прокурорські погони або за інші історії, але щоби гроші соціальні, які має держава, щоби вони йшли не просто виплатами і не стигматизували тих, які ветерани поранені і так далі, а щоби вони йшли на те, щоби вирішувати проблеми і витягувати з тої стигми в тому числі ветеранів, і давати можливість людям вийти на ринок праці і бути рівними серед інших. Так от одним з таких бічних результатів реформи стало, що тільки в минулому році Мінсоц зекономив 15 мільярдів гривень, і вони скеровуються зараз окремою програмою на підтримку житла, в тому числі для ветеранів.

Тому реформи, їхня суть мала би бути в тому, щоби в тому числі переглядати, можливо, де, що, що фінансується, але воно не ефективне, для того, щоби робити його більш ефективним і зекономлений ресурс спрямовувати на речі, які допомагають вирішувати питання, які зараз поки що в державній політиці не охоплені.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Так. І більше того доповню, максимально цільове і ефективне використання дефіцитних бюджетних ресурсів – це, напевно, є завдання номер один для планування, для стратегічного планування. І маємо розуміти, що ми маємо дуже також великий вклад і подяку давати нашим західним країнам-партнерам, тому що у нас в тому числі і соціальна політика багато за рахунок їхньої саме допомоги фінансової і забезпечується в нашій державі.

Колеги, дивіться, у нас робота планувалась до 14:00. Притому є ще чимало бажаючих виступити. Тому два таких моменти. Перший. Кому, бо я розумію, є інші заходи, кому потрібно іти або, скажемо так, взяти участь в інших заходах, абсолютно з розумінням до цього ставимось.

Зараз я хочу надати слово, бо тут серед присутніх є також бажаючі виступити. Я обіцяв Юліану. Але хочу надати слово перед цим студенту Української академії лідерства. Чому? Він може розповісти про досвід свій, він два роки проживав за кордоном як представник молоді. Повернувся в Україну і може розповісти про свій досвід.

Будь ласка. Його звати Макарій. Вам слово. Розкажіть, будь ласка, про власний досвід. Ви казали, що у вас є також пропозиції, як повертати молодь в Україну. Будь ласка.

_____. Вітаю. Мене звати Макарій. Я з Києва. Два роки проживав і навчався в Британії, а саме в Уельсі. І на початку вересня цього року повернувся і вступив в Українську академію лідерства. І хотів поділитись кількома ідеями, як можна взагалі заохочувати молодь повертатись додому в Україну.

На жаль, ідею, яку я не встиг реалізувати в Британії, це започаткувати такі системні зустрічі з посольством, тобто системні зустрічі саме громадських активістів, там голів громадських організацій. Бо проблему, яку я там помітив, це роз'єднаність саме діаспори, немає якоїсь такої чіткої візії. І взагалі якщо б робити такі системні зустрічі, це покращувало б довіру, це

було б таким місточком між владою і громадськими організаціями, і це було б інформування про можливості в Україні там від посольства до діаспори.

І також дуже велика проблема – це дозвіл на... ну, я хотів би, щоб був дозвіл на виїзд українським студентам, що вчаться за кордоном, тобто щоб вони могли вільно їздити в Україну і за кордон. Бо я знаю дуже багатьох людей, які хочуть повертатись, бути частково... більшу частину часу в Україні і одночасно за кордоном, але вони не можуть цього робити, тому що вони просто більше не виїдуть. Але вони втратять величезну просто можливість отримувати такі цінні знання і завдяки яким потім зможуть розбудовувати націю.

Ще я хотів, сьогодні вже прозвучала теза про неформальну освіту, і я повністю погоджуюся з тим, що це дуже мотивує молодь саме залишатись тут. І я думаю, що над цим також треба краще працювати і розвивати її в Україні. Зараз вона, на жаль, не дуже розвинена, але вона дуже-дуже дієва. І саме, є дуже багато речей, які... я завдячую саме неформальній освіті. І це теж дуже важливий фактор.

Буду радий якимось питанням. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Ви сказали про комунікацію за кордоном. Зрозуміло, що це функціонал в першу чергу МЗС, частково Міністерства культури і стратегічних комунікацій, але також це і, я так розумію, майбутній функціонал Міністерства єдності новоствореного. Я так розумію, що вони до кінця визначаються, ким вони будуть займатися в тому числі і за кордоном.

Був присутній заступник міністра, у нього зі зв'язком нюанси, але він сказав, що він також долучиться і до розробки, і удосконалення рекомендацій, просив результати досліджень. Тобто Міністерство єдності готове долучатися, я так розумію, спільно до того, щоб працювати над цією актуальною проблемою молодих українців, їх залишення. До речі, підтримую тезу, що не можна повністю зосереджувати ресурси виключно на поверненні, також треба велику увагу приділяти на збереженні тих молодих людей, які

залишилися тут. І от Макарій якраз – яскравий приклад. Я був нещодавно в Українській академії лідерства, молоді люди, які залишилися, попри все, в Україні, готові тут жити і працювати, розвиватися, вчитися, за що дякую. Я вважаю, що таку молодь ми також маємо першочергово підтримувати і давати їм всі можливості розвиватися. Дякую за виступ.

Будь ласка, пан Юліан Кріцак, голова громадської організації "3,5 відсотків".

КРІЦАК Ю.Л. Дуже дякую, колеги.

Розуміючи важливість часу і те, що у нас часові рамки трошки обмежені, я буду коротко. Тому я попрошу включити презентацію з п'ятого слайду. І хотів би трошечки просто перед інформацію, що наша організація "3,5 відсотків" – це про пасіонарів. І ми ще наприкінці 22-го року, коли вирішили заснувати своє об'єднання, ми вирішили саме тематику брейндрейну поставити в основі нашої діяльності, саме тематику витоку талантів з України. У нас є ряд досліджень різного рівня. У нас є всеукраїнське дослідження, яке репрезентативне, з залученням молодих людей з-за кордону. І ви можете ознайомитись з цим на сайті, там на останньому слайді буде, там у нас є три останні дослідження, які ми робили.

Але я більше сфокусуюся, напевно, на нашому академічному дослідженні аналітичного формату, оскільки мені дуже подобається, що ми тут зібралися для того, щоб поговорити про шляхи збереження молоді в Україні. І ми маємо три рівня, про які я хотів би трошки поділитися з вами, може, нашими напрацюваннями.

Перше. Якщо ми беремо загальний рівень, то це нам потрібно прийняття урядового рішення і неурядового рішення, яке унормує і забезпечить взаємодію між зацікавленими сторонами та мобілізує ресурси відповідно, які ми будемо збирати. Тобто насправді ми зараз можемо побачити, що у нас є круте репрезентативне дослідження, про яке казав пан Андрій Чесноков, у нас є наше класне дослідження, є класне дослідження

НУМО. Але в кінцевому результаті це три дослідження, які фактично показують плюс-мінус ті самі цифри, бо 40 відсотків – це середня медіана, якщо зібрати всі дослідження. У нашій аналітиці видно, за результатами аналітики десяти досліджень, що середня медіана, яку показує статистику, що 40 відсотків молоді хоче виїхати за кордон. Можна по-різному дивитися на ці цифри, але середня медіана у всіх плюс-мінус та сама, тут я побачив ті самі 39 умовних відсотків. Тобто ми бачимо, що ресурси інколи спрямовуються на одну і ту саму дію, але через те, що партнери не мають спільної сітки, спільної мережі із системою взаємодії, то ці ресурси можуть бути оптимальніше використані, до прикладу, якщо якась галузь недостатньо соціально досліджена і треба спрямувати ресурси на якусь вузькоспеціалізоване дослідження соціальної галузі, якщо у нас є загальна аналітика і загальна соціологія по якомусь питанню.

Друге. Це забезпечити консультування та підтримку, в принципі, для громад, для місцевого самоврядування, тому що, як показує практика нашої роботи, легше всього робити апробацію на громадах. Тобто якщо є конкретна ініціатива, не просто якась загальна стратегія і концепція, а конкретна дія, конкретний план, конкретний комплекс заходів, легше всього це апробувати на громаді. І це покаже, чи ваша ідея дійсно має сенс, чи це дійсно потрібно молоді. Ви зробили апробацію на одній громаді, другій, третій, потім можна йти на національний рівень і показувати, що, дивіться, у нас є практичні кейси, апробація пройшла, це дійсно потрібно молоді і дійсно є фідбек.

Можна, будь ласка, наступний слайд. І відповідно, якщо ми кажемо про загальні заходи, то на третьому рівні у нас є забезпечення інформаційно-аналітичного рівня, базу потреб молодих талантів. Тобто це те, про що ми кажемо, що нам потрібна статистика, щоб ми могли вимірювати ті чи інші показники.

Можна, будь ласка, наступний слайд. Якщо ми кажемо про більш конкретизовані галузі у сфері молодіжної політики, то це може бути розробка комунікаційної стратегії. І наше останнє дослідження Cedos, яке ми

опублікували буквально місяць назад, показує про те, що саме інформаційна політика та інформаційна взаємодія з батьками, бо останнє дослідження у нас було щодо підлітків і їх планів щодо того, щоб покидати Україну, насправді показує те, що батьки дуже сильно впливають на це. І через недостатню інформаційну політику саме з батьками, через велику кількість необґрунтованих застережень з їх боку, до прикладу, дітей вивозять за кордон на навчання, і багато дітей в кінцевому результаті опиняються за кордоном. Якщо ми б подивились другий слайд, то ми можемо побачити, що 23-го року ми втратили 85 тисяч студентів. Якщо порівнювати це з 2007, то ми бачимо алгебраїчну прогресію, постійне зростання кількості студентів, які, в принципі, обирають перебувати за кордоном.

Друге – це надавати підтримку місцевим молодіжним організаціям. Національний рівень – це дуже класно, дуже важливо, щоб була стратегія і програма того, як ми працюємо в тій чи іншій галузі. Але є дуже багато класних ініціатив, про які більшість не знають, які не доходять до національного рівня. Тому ми і кажемо, що потрібна платформа, де можна ділитися класними успішними кейсами. Мені дуже сподобався, до прикладу, кейс Макара, попередній хлопчина, звали Макарій. Тобто це дуже класно, що ми бачимо крутих молодих людей і персонально і різні організації маленького рівня, які ніколи в житті не дійдуть до комітету Верховної Ради, на жаль, тому що вони не впевнені в своїх зусиллях або вони не моніторять цю інформацію. Але потрібно мати платформу, яка допоможе показувати ці кращі практики. До прикладу, наш кейс, ми прийняли першу програму в Україні місцеву по підтримці молодіжного підприємництва в мукачівській громаді. Минулого разу це була програма Кабміну в 2005 році і після такого великого гепу два роки тому ми прийняли, нарешті змогли якось збалансувати всю підзаконку і сформувати програму молодіжного підприємництва, яка може комплексно допомогти розвивати молодіжне підприємництво на рівні громади. Багато громад прийняли програми по підтримці волонтерського руху. Але знову ж таки питання, ви можете знати

про одні громади, ми про інші, дуже класно було б об'єднати це бачення для того, щоб в більшості громад пропагувати те, щоб була прийнята централізована програма з боку громади того, як ми бачимо ріст волонтерського руху, як ми бачимо, як можна комплексно допомагати волонтерському руху і забезпечувати постійну участь молодіжних організацій та об'єднань у здійсненні формування та оцінки перегляду політики протидії відтоку талантів.

Будь ласка, далі освітня політика. Давайте, напевно, ще два слайди пропустимо, але я сподіваюся, що у мене вийде зацікавити результатом спічу вас і ви ознайомитесь з більш ширшою програмою. Але, якщо спустатись на найнижчий рівень, на рівень конкретної і практичної роботи, до прикладу, що робимо ми, чим ми залюбки готові ділитися з центральними органами виконавчої влади, з народними депутатами, з іншими громадськими організаціями, те, в чому у нас є практичний досвід, те, що ми робимо вже тут і зараз. І це не просто глобальна концепція або стратегія, це розробки навчальних програм та ті навчальні програми, які у нас є, тобто розробка та впровадження програм, що направлені на здобуття професійних, профорієнтаційних навичок молоді, акселератори різні, бізнес-акселератор, софтський акселератор, бізнес-інкубатори, які ми впроваджували. Тобто це ті практичні навички, ті практичні програми, які коштує дорого розробити, з нашого досвіду, забирає багато часу, щоб розробити, у нас воно є. І ми залюбки на безоплатній основі готові все передавати, лиш би збільшувати об'єм цієї практичної роботи, яка робиться в громадах з конкретними людьми, з конкретними персоналіями.

Далі – це наш підхід, пілот масштабування. Важливо мати стратегію, загальне бачення і концепцію, куди ми йдемо. Але набагато важливіше мати практичні кейси і практичну роботу, яку ви впроваджуєте. Тому наші ідеї, вони зазвичай апробуються на локальному рівні з наших спостережень, після наших досліджень, наших спостережень в цілому. Ми спочатку апробуємо на локальному рівні, дивимось, наскільки є фідбек. У нас окрім тих програм, які

ми тут пропонуємо, є ще ряд програм, які були реалізовані, але не мали фідбеку, бо це було наше суб'єктивне бачення, яке не реалізувалося насправді серед молоді. Тому їх ми не пропонуємо. Тому апробація на локальному рівні. Потім можна йти далі пропонувати, масштабувати і тому подібне.

Сприяння у працевлаштуванні. Тут не можу не підкреслити те, що Мінмолоді зараз активно працює, залучивши багатьох суб'єктів громадянського суспільства, молодіжні гарантії. Дуже важливий напрямок, який дійсно комплексно може вирішити велику, значну частину проблем, які постають у молоді, коли вони задумуються над тим, щоб покинути. Якщо у мене є можливість тут навчатися, отримувати консультації, здобувати знання і потім отримати повноцінну роботу, я розумію, як це функціонує, це для мене не тяжко, це якраз те, про що молодіжна гарантія, що я легко отримаю освіту, розумію, як її отримати, легко отримаю роботу, бо розумію, як її отримати, мене проконсультують і допоможуть. Це вирішує велику частину всіх проблем, які повстають перед молоддю. Тому що основні проблеми, які ми в змозі вирішити, це саме працевлаштування та якісна освіта.

І далі це формування експертного середовища, те, що ми надаємо, і те, що ми пропонуємо всім. Якщо у вас є пропозиції і ідеї, ми маємо досвід і в соціальних дослідженнях, і в аналітичних дослідженнях, і маємо досвід у формуванні програм як місцевих, так і національних. Бо ми долучалися і до формування стратегій, Державної цільової соціальної програми і законодавство, теж включалися. Тобто ми маємо цей досвід, у нас є експерти в різних галузях, і ми залюбки будемо допомагати всім, хто до нас звертатиметься. Тому що як я на початку сказав, основна ідея, яка була покладена в нашу організацію, один з наших напрямків діяльності – це саме протидія відтоку талантів з України і формування можливостей для самореалізації молоді в Україні.

І посередині ви можете побачити наш сайт three-half.ngo, у нас в розділі брейн-дрейн, відтік талантів, є якраз опубліковані наші три дослідження. Вони доволі великі, в середньому на три дослідження десь більше 200

сторінок різної інформації. Але якщо ви хочете сильніше заглибитися і в теоретичну частину відтоку талантів з України, побачити аналітику, побачити статистику додаткову, яка б могла підтвердити ваші спостереження, то ви можете із цим ознайомитися на нашому сайті. І я вам буду дуже дякувати за таку ініціативу, яка зараз є. Тому що, до прикладу, нашій організації воно показало, що тепер з результатами роботи в полі, в громадах є куди приходити, що є комітет і є люди, які зацікавлені в тому, щоби на національному рівні вже формувати ком'юніті і реалізовувати, планувати, протидію відтоку талантів з України для нашого розвитку.

Всім дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Юліан, за таку доповідь, за вашу роботу.

Ми, напевно, зробимо таким чином, що публікуючи інформацію про сьогоdnішній круглий стіл, ми у посиланнях дамо актуальне гіперпосилання на дослідження НУМО, ваші, Міністерства молоді і спорту для того, щоб була, як то кажуть, можливість з ними ознайомитися. І дуже добре, що досліджується думка молодих людей як в Україні, так і за її межами, що ми розуміємо тенденції, і, в принципі, це дає можливість думати, як з цими тенденціями працювати, як на них реагувати.

Колеги, в нас приблизно ще десь 15-20 хвилин роботи буде. Я зараз надам слово Малиношевському Руслану Васильовичу, це заступник директора Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України, саме з наукової роботи. Знаю, що вони також дослідження певні проводили на цю проблематику. І також ще є кілька бажаючих виступити, давайте в рамках от 15-20 хвилин, щоб ми завершили, і перейдемо до підведення підсумків.

Будь ласка, Руслан Васильович.

МАЛИНОШЕВСЬКИЙ Р.В. Доброго дня! Дякую, шановний Василю Івановичу, за можливість висловити свою думку.

Шановні колеги, фактично Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України в 2023 і в 2024 році провів декілька також наукових розвідок. Але одразу хочу попередити, що нас в першу чергу цікавили учні закладів загальної середньої освіти, тобто фактично цільовою аудиторією наших інтересів були діти віком від 14 до 17 років.

І тут під час комітетських слухань, вірніше круглого столу сьогодні, піднімалося ряд речей, які викликають суспільний резонанс, це стосовно поодиноких випадків ганебної поведінки неповнолітніх дітей стосовно нашої держави. Тому ми можемо твердо засвідчити, що насправді наші дослідження педагогічні демонструють про те, що рівень громадянської ідентичності і патріотизму надзвичайно високий саме в категорії дітей 14-17 років. Однак, разом з тим, саме для цієї категорії також характерний такий ефект світоглядної амбівалентності, який пов'язаний з тим, що десь приблизно 12 відсотків серед опитаних респондентів нами, а ми в рамках нашого опитування провели опитування 28 тисяч дітей, 20 відсотків мали твердий намір виїхати за межі України і близько 27 відсотків – така категорія, яка коливається. Зрозуміло, що неповнолітні особи більшою мірою потрапляють під тиск батьків, які з огляду на реальну безпекову ситуацію, на економічну ситуацію і відповідно на певні інформаційні кампанії, які відбуваються в соціальних мережах, вбачають за доцільне, щоб їхні діти здобували освіту за межами України, щоб вони перебували за межами України. І це насправді якраз викликає великий такий навіть не інтерес, а це викликає велике занепокоєння. Чому? Тому що, якщо ми ведемо мову про молодіжну політику, про майбутній, скажемо так, сталий розвиток економіки країни і ми втрачаємо близько 30 відсотків старшокласників, які виїжджають на здобуття освіти за кордон для подальшої соціальної інтеграції в країнах Європи, то у нас, чесно кажучи, не дуже такі гарні перспективи як в соціальному, так і економічному розвитку. Ну, про що, в принципі, і сьогоднішні презентації досліджень і дослідження, які проводить Інститут соціології НАН України, вони про це все ведуть мову.

Однак, також ми і зафіксували такий досить цікавий момент з саме учнями 14-17 років, що для них, якщо (*нерозбірливо*) тенденції соціальних очікувань саме учнівської молоді під час війни, для них є вагомим не лише запит на безпеку і захист, але для них є і вагомим саме запит на доступ до освіти і можливостей особистісного розвитку, тобто формувати в першу чергу це в системі формальної освіти, тобто в системі загальної середньої освіти. Як виявилось, для тих дітей, які перебувають зараз за кордоном, повернення в свою рідну школу – це дуже насправді є значущим.

І друге, яку тенденцію ми зафіксували, те, що якраз діти 14-17 років мають велику потребу в громадській участі, потребу впливати на суспільне життя, тобто брати участь у прийнятті рішень і можливості пошуку якихось інструментів впливу на суспільство, особливо в умовах воєнного конфлікту.

Ми так само бачимо насправді велику залученість саме школярів до певних волонтерських ініціатив, я бачу, є представники ВДГР "Школа безпеки", які якраз є нашими партнерами нашого інституту в ряді ініціатив. І я думаю, що якраз громадські організації, які працюють з дитячими громадськими організаціями, вони можуть чітко зафіксувати, що потреба долучення дітей до волонтерських ініціатив, до певного такого включення, активного включення в суспільні культурні процеси є надзвичайно високою.

Якщо ми ведемо мову про пошук якихось оптимальних рішень для того, щоб, по-перше, повернути з еміграції наших дітей і забезпечити, скажемо так, не забезпечити, а певним чином призупинити відтік і талантів, ну будь-якої дитини з України, то необхідно вести мову перш за все про все-таки підвищення якості освіти. Хоча я напевно маю зробити ремарку, що не така вже й погана наша національна система освіти.

Якщо вести мову про саме повернення з еміграції, то це про визнання освітніх здобутків, отриманих на території приймаючих країн, наскільки мені відомо, зараз зареєстровано у Верховній Раді законопроект про визнання таких освітніх здобутків. І не менш важливо насправді, мені здається, вести такий суспільний діалог щодо того, чи буде у нас толерантне суспільство на

рівні дитячої субкультури, на рівні батьків, чи будемо толерантними до тих осіб, які, наприклад, три роки перебували за межами країни, наскільки будуть співпадати наші уявлення і уявлення дітей, які повернулися в Україну, про майбутнє, наскільки вони будуть співпадати.

Я думаю, що якраз в такому акценті ми ще і маємо розмірковувати. Тобто про спроможність нашої системи освіти задовольняти освітні потреби і інтереси дітей, які перебувають на території України, які повернуться в Україну, відповідність їх, і наскільки ми будемо толерантними один до одного.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Руслан Васильович, вам за участь і доповідь.

Колеги, ми підходимо до завершення. Зараз надам слово Владиславу Губському, це адвокат, помічник народного депутата України. Якщо в онлайні є, прошу підняти руку. Немає, так? Добре. Володимир, прохання подивитися, якщо буде бажання, ще надамо слово, але будемо потихеньку завершувати.

Владислав, будь ласка, вам слово.

ГУБСЬКИЙ В. Я дуже дякую. В першу чергу хотів подякувати вам, Василь Іванович, представникам комітету і секретаріату комітету за організацію цього заходу, бо ці питання, дійсно, дуже важливі і актуальні для країни.

Хотів би зазначити, що проблематика дуже актуальна, як вже всім відомо. У нас є різна молодь: молодь, яка виїхала за кордон, але потрібно не забувати про молодь, яка залишилася в Україні і працює, і молоді люди, які воюють за нашу Україну. І потрібно розуміти, що проблематика молоді і, в принципі, у всіх проблеми одні. І та молода людина, яка повернеться з фронту, повинна розуміти, де вона буде жити, де вона буде працювати, який у неї буде соціальний пакет і так далі. Тому все-таки, на мою думку, перше,

це житло, потрібно забезпечити всіх, і зробити в країні такі умови для проживання, для праці, щоб люди тут хотіли жити, розвивати нашу Україну і повертатись в Україну.

І, в принципі, вже всі озвучені питання є досить актуальні. Також хотів би зазначити, що піднімалося питання, що молодь не знає про можливості. Але насправді можливостей для молоді дуже багато. Це і молодіжні ради при міських радах, при міністерствах, навіть при Верховній Раді зараз створюється молодіжна рада, при Голові. Також є можливості для стажування молодих людей, це і в міських радах, і при органах державної влади також, також є програма стажування при Верховній Раді, яку організовує громадська організація "Ліга інтернів" з Апаратом. Тому головне – шукати можливості і знаходити їх.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Знаєте, прийшла в голову така думка, може, ми зробимо якийсь спеціалізований захід з запрошенням якраз тих стейкхолдерів, які пропонують можливості для молоді, їх презентуємо, зберемо якось це все до купи і зробимо це все в систематизованому вигляді як пропозицію для нашої молоді? Мені здається, якщо є дійсно актуальна проблема по інформованості саме інструментів можливостей для молоді, ми можемо якось у цьому напрямку подумати і провести якийсь, скажімо так, спеціалізований, присвячений цьому захід.

_____. Так. Я, власне, просто сиділа і думала про цю проінформованість. Бо всі кажуть, а, може, це молодь не зацікавлена, а, може, ми не інформуємо. І це мені дуже нагадує ситуацію з молодіжними центрами, коли ми їх просимо під час, а ми проводимо конкурс на відновлення молодіжних центрів, там близько 10 тисяч євро на один центр, ми їх просимо включити в кошториси інклюзивні елементи: інклюзивний вхід і так далі. Ми дуже часто чуємо відповідь: так а нащо, до нас ніхто не

ходить з інклюдією. І це те саме про інформування. Тобто молодь не може бути в курсі пропозицій, якщо ці пропозиції до них не приходять. Тому я радо вітаю таку пропозицію.

Крім того, в НУМО є підписана співпраця, ми є членською організацією, яка називається "Еріка", це одна із агенцій Ради Європи. Її спеціалізація – це молодіжна інформація. Бо проблема не лише в тому, що до молоді не доходить молодіжна інформація, а проблема в тому, в якому вигляді вона доходить. Якщо ми візьмемо конкурс Мінмолоді, то тільки спеціально обучені люди можуть прочитати, а що саме треба зробити, щоб податися на цей конкурс, а потім щоб працювати з цим.

Це питання також донесення в той спосіб, в який молодь може це сприйняти. І канали комунікації – це теж має значення. Ну, не піде молода людина, якщо вона не підкована, якщо у неї немає досвіду громадської організації, якій її старші колеги розкажуть, що є конкурс для молоді, подаватися на конкурсні для молоді. Вона навіть на сайт міської ради не піде дивитися на управління молоді, що там управління молоді оголосило, який конкурс. І це питання, питання доступності цієї інформації не лише як часто ми її подаємо, а в який спосіб і якими каналами.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую. Погоджусь. Будемо думати і працювати над цим.

Юліан, слово. І я потім дам Георгію Георгійовичу слово.

_____. Дуже коротка репліка щодо того, що не піде молода людина подаватися на грант Мінмолоді, це логічно, тому що грант Мінмолоді для громадських організацій, у яких є досвід адміністрування. Тому, в принципі, молода людина має прийти в організацію, розвинути, пройти цей шлях громадського діяча, і потім, коли вже у неї буде досвід певний, вона може подаватися зі своєї організації на конкурс Мінмолоді.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Мазурашу Григорій Георгійович – народний депутат України член комітету молоді і спорту. Будь ласка. Бачу підняту руку.

МАЗУРАШУ Г.Г. Доброго дня всім учасникам круглого столу! Справді, дуже приємно, що ми такі теми порушуємо і обговорюємо.

Я хотів сказати, що підтримую про актуальність житлової проблеми серед молоді. Я хочу сказати, що хотілося б, щоб у нас було більше практичності і реалістичності в тих пропозиціях, які надаються від держави.

Я просто маленький приклад. До мене звернувся військовий, який в 24 роки добровольцем пішов захищати Вітчизну. Щодо того, каже, які перспективи у мене як в учасника бойових дій отримати якісь там, ну, житлові перспективи? Я звернувся зі зверненням до Кабінету Міністрів, отримав купу розумних слів і фраз, але насправді все зводилось до того, що у вас є права, але реальних можливостей фактично немає. Тому у нас, як правило, все добре в презентаціях, в розумних відповідях, але практично все не дуже.

І з приводу того, як утримати в Україні молодь, я скажу от як представник 203-го округу Чернівецької області. Активно дуже багато спілкуюся і з молоддю в тому числі. На моє відчуття, найбільше, що може вплинути позитивно на питання збереження молоді, більшу частину молоді в Україні зараз, це відкриття кордонів як недивно, і перехід армії повністю на контрактну основу. Тобто щоб не було оцього трешу "бусифікації". Оце моє відчуття, те, що вплинуло би, щоб молодь не планувала виїзд за кордон або інші не планувати залишатися там, щоб вони відчували, що можна виїжджати, заїжджати, туди-сюди їздити вільно.

Дякую за увагу. Успіхів всім!

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякуємо.

Я так розумію, більше піднятих рук в онлайні не було. Хочу подякувати всім, хто знайшов таку можливість долучитися.

Секундочку, я ще хочу важливу подяку озвучити нашим системним партнерам: програмі USAID "РАДА: наступне покоління", - які також допомагали нам проводити сьогоднішній круглий стіл, яка фінансується і впроваджується разом з громадською організацією Internews Ukraine. Вони нас системно підтримують, за що їм дякуємо. І будемо думати, щоб також у напрямку молодіжної політики проводити відповідні експертні і такі от дискусії, з залученням як влади, громадськості, і щоб ми виходили на якісь практичні результати.

В нас планується рекомендації круглого столу, затверджені, направити на профільні органи. Вони будуть розміщені в нас на сайті, так, Юрій Анатолійович? Уже розміщені, проект. Я маю на увазі, якщо у вас будуть пропозиції, зауваження, то ми відкриті до комунікації, до співпраці.

Всім ще раз дякую. І... Будь ласка.

_____ . Якщо можна, буквально дуже коротко, в тезу доступності інформації. Зокрема, це якраз те, над чим теж ми працюємо як Міністерство стратегічних комунікацій. І, можливо, додати до рекомендацій було б дуже доцільно – це розпорядження Кабінету Міністрів від 17 листопада 2023 року, яке ми ініціювали, саме по доступності інформації, по поданню матеріалів спрощеною мовою та легкого читання, яке якраз є про доступність подачі матеріалів саме органів виконавчої влади, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Тому як пропозиція.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Добре. Дякуємо.

Колеги, всім ще раз дякую. Сподіваюсь, що сьогоднішній захід не пройде безрезультатно, і кожен отримав і почув для себе той обсяг інформації, з яким можна далі працювати. Дякую за ініціативу, за дослідження, за вашу роботу. Будемо на зв'язку. І ще раз наголошую, Комітет

з питань молоді і спорту відкритий до співпраці, взаємодії, до ваших пропозицій і зауважень ваших.

Дедлайни по рекомендаціях – один тиждень. Тобто на наступний комітет 28-го плануємо його винести. Всім дякую.